

บทที่ 2

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกในโครงการสอนลูกให้ฉลาด ของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่อไปนี้

1. ความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
 - 1.1 ความสำคัญของเด็ก
 - 1.2 ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
 - 1.3 ลักษณะของการอบรมเลี้ยงดู
 - 1.4 แนวคิดนักจิตวิทยาต่อความสำคัญของพ่อแม่กับการ อบรมเลี้ยงดูเด็ก
2. ความสำคัญของพ่อแม่ ผู้ปกครองของเด็กก่อนวัยเรียนต่อการพัฒนาเด็ก
 - 2.1 บทบาทของพ่อแม่และผู้ปกครอง
 - 2.2 ลักษณะของเด็กตามการอบรมเลี้ยงดู
3. การปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก
 - 3.1 ความหมายของปฏิสัมพันธ์
 - 3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ แม่ และลูก
 - 3.3 ความหมายของปฏิสัมพันธ์ในการเรียนการสอน
 - 3.4 ความสำคัญของการสังเกตการสอน การบันทึกพฤติกรรม และการวิเคราะห์พฤติกรรม
4. โครงการเกี่ยวกับการให้ความรู้ผู้ปกครอง
 - 4.1 หลักการและแนวคิดในการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง
 - 4.2 โครงการแม่สอนลูกในประเทศไทย
 - 4.3 โครงการให้ความรู้ผู้ปกครองในต่างประเทศ
5. โครงการวิจัย การประเมินโครงการสอนลูกให้ฉลาด
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการให้ความรู้ผู้ปกครอง

1. ความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

1.1 ความสำคัญของเด็ก

เด็ก ไม่ใช่ผู้ใหญ่ตัวเล็ก ๆ

เด็ก ไม่ใช่เครื่องมือสนองปมแก่นของผู้ใหญ่

เด็ก ไม่ใช่หุ่นยนต์ ไม่ใช่ตุ๊กตา

เด็ก เป็นมนุษย์ เด็กมีชีวิต เด็กก็มีหัวใจ

(สมณ อมรวิวัฒน์ 2527:15)

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เด็กเป็นมนุษย์ที่ต้องการความเข้าใจ เอาใจใส่ ไม่ปล่อยให้ไปเป็นไปตามบุญตามกรรม ทั้งนี้เพราะคำกล่าวที่ว่า "เด็กวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า" อนาคตของชาติขึ้นอยู่กับคุณภาพของเด็กไทย

จรรยา สุวรรณทัต (2521:3) ได้กล่าวว่า เด็กมีความสำคัญเนื่องจากเหตุผลหลายประการคือ

1. เพราะเขาเป็นผู้ที่สืบทอดความต่าง ๆ จากผู้ใหญ่
2. เพราะเขาเป็นมนุษย์ที่มีสิทธิที่จะได้รับการตอบสนองความต้องการต่าง ๆ จากผู้ใหญ่ในสังคมที่เด็กเป็นสมาชิกอยู่ด้วย
3. เพราะเขาเป็นมนุษย์ที่ไม่ใช่มีแต่สิทธิ แต่ต้องมีความรับผิดชอบที่จะปฏิบัติตนให้สมกับสิทธิที่เขาได้รับ
4. เพราะเขาเป็นตัวแทนของกลุ่มเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญยิ่งส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์
5. เพราะความดีเลวของเด็กในวันนี้สะท้อนให้เห็นคุณภาพของประชากรในอนาคตของสังคมโลก
6. เพราะเขามีพื้นเดิมของจิตใจบริสุทธิ์สะอาดให้ตระหนักในความสำคัญของกระบวนการซึ่งจะช่วยให้เด็กนั้นได้เติบโตเป็นพลเมืองที่ดี มีคุณภาพและคุณธรรม ส่งเสริมความมั่นคงแห่งครอบครัว วงศ์ตระกูล สังคม ตลอดจนประเทศชาติต่อไปด้วย

จะเห็นได้ว่า เด็กมีความสำคัญมาก เพราะเด็กจะเป็นตัวแทนของผู้ใหญ่ในสังคมในอนาคต ถ้าเด็กไม่ได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้อง สังคมในอนาคตจะเป็นอย่างไร เด็กเป็นจุดเริ่มต้นบุคคล และคนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด ในการพัฒนาสังคมเพราะคนเป็นผู้ทำให้ผู้ใช้ทรัพยากรทุกรูปแบบ ถ้าสังคมปราศจากเด็กที่มีคุณภาพ สังคมก็จะมีคุณภาพที่ดีไม่ได้

ประเทศที่กำลังพัฒนาต้องอาศัยกำลังคนที่มีคุณภาพ มีความรับผิดชอบ มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ มีความเป็นอิสระ สามารถพึ่งพาตนเองได้ เพื่อสามารถดำเนินงานตามแผนพัฒนาที่วางไว้ให้บรรลุผลสำเร็จ ในการพัฒนาเด็กให้มีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาดังกล่าวได้นั้น สิ่งที่ควรสนใจและควรศึกษาคือ วิธีการเลี้ยงดู และการฝึกอบรมของแม่ในด้านต่าง ๆ แก่เด็กเล็ก

ละม้ายมาศ ศรทัตต์ (2510:1) ดวงเดือน พันธุมนาวิณ และคณะ (2520:6) มีความเห็นว่า การอบรมเลี้ยงดูเด็กนั้นเป็นเสมือนกุญแจดอกสำคัญที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการเจริญเติบโตและบุคลิกภาพของเด็กได้เป็นอย่างดี

1.2 ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

นิภา ทองไทย (2525:8-9) ให้ความหมายการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนว่าหมายถึง การให้ความเอาใจใส่ดูแลต่อเด็กก่อนวัยเรียนในด้านต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. ด้านโภชนาการ ได้แก่ การให้นมแก่ทารก การให้อาหารแก่เด็กเล็ก และการให้อาหารเสริมแก่ทารกและเด็กเล็ก
2. การป้องกันรักษาโรคเด็กและการบำรุงรักษาฟัน
3. การรักษาความสะอาดของร่างกายและเครื่องนุ่งห่มสำหรับเด็ก
4. การส่งเสริมพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ของเด็กก่อนวัยเรียน ได้แก่ พัฒนาการทางด้านร่างกาย ภาษา อารมณ์ สังคม สติปัญญา บุคลิกภาพและการฝึกหัดให้เด็กมีความรับผิดชอบ พึ่งตนเองได้ และมีระเบียบวินัย

ยาใจ จุลพงษ์ (2524:20) การอบรมเลี้ยงดูเด็กหมายถึง การบำรุงรักษาเด็กให้มีชีวิตอยู่ได้อย่างปลอดภัย คือ การที่พ่อแม่ ผู้ปกครอง ได้อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก คอยให้การดูแลรักษา ค้ำครองให้ความรัก ความอบอุ่น ให้คำแนะนำสั่งสอนและให้ความช่วยเหลืออื่น ๆ เพื่อให้เด็กได้มีชีวิตอยู่และเจริญเติบโตขึ้นเป็นสมาชิกของสังคมตามลักษณะที่ผู้อบรมเลี้ยงดูมุ่งหวัง

การที่เด็กจะเป็นผู้ใหญ่ที่ดีมีคุณภาพและเป็นบุคคลที่มีประโยชน์ต่อสังคมได้นั้น จำเป็นต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่จากผู้อยู่ใกล้ชิด ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในตอนแรกคือ พ่อแม่ ฉะนั้นควรที่บุคคลซึ่งเป็นพ่อแม่ทั้งหลายได้ตระหนักในหน้าที่นี้ของตน เพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมกับวัยเด็ก

1.3 ลักษณะของการอบรมเลี้ยงดู

การอบรมเลี้ยงดูมีหลายรูปแบบตามวิธีการปฏิบัติของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ที่มีต่อเด็ก Rogers Dorothy (1972:117 อ้างถึงใน สมาน กำเนิด 2520:2) ได้แบ่งการอบรมเลี้ยงดูออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. แบบประชาธิปไตย (Democracy)
2. แบบทอดทิ้ง (Rejection)
3. แบบให้ความคุ้มครองมากเกินไป (Over-protection)

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ (2520:5) ได้แบ่งประเภทการอบรมเลี้ยงดูตามแบบเขาวงกตไทยได้เป็น 4 ประเภทคือ

1. ประเภทรักจนหลง
2. ประเภทเข้มงวดกวดขัน
3. ประเภทละทิ้งปฏิเสธ
4. ประเภทถนอมแบบใช้ในหิน

ส่วน Roe and Siegelman (1963:357 อ้างถึงใน ยาวใจ จุลพงษ์ 2524:22) ได้แบ่งการอบรมเลี้ยงดูออกเป็น 6 แบบคือ

1. แบบทนถนอม (Protective)
2. แบบเข้มงวดกวดขัน (Demanding Antagonistic)
3. แบบละทิ้งปฏิเสธ (Rejecting)
4. แบบเพิกเฉยละเลย (Neglecting)
5. แบบตามสบาย (Casual)
6. แบบให้ความรัก (Loving)

เฉลิมพร ต้นสกุล (2525:50) ได้กล่าวถึงวิธีการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่มีต่อลูกในสภาพสังคมไทยปัจจุบันว่าจำแนกออกได้เป็น 3 ลักษณะใหญ่ ๆ โดยวัดจากการทดสอบความรู้สึกของพ่อแม่ถึงวิธีการอบรมเลี้ยงดูลูก ดังนี้คือ

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย คือ การอบรมเลี้ยงดูที่ทอดทิ้งเด็ก เด็กทำอะไรต่าง ๆ ด้วยใจชอบ พ่อแม่ผู้ปกครองไม่ได้ให้คำแนะนำช่วยเหลือ

2. การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวด คือ วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่ผู้ปกครองต้องการให้เด็กอยู่ในระเบียบวินัยตามที่ตนกำหนดไว้

3. การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล คือ วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่มีความรู้สึกว่าตนเองปฏิบัติต่อเด็กด้วยความยุติธรรมในด้านการให้ความรัก ความอบอุ่น ความมีเหตุผล รู้จักยอมรับนับถือความสามารถและความคิดเห็นของเด็ก

อาานนท์ อากาศิรมย์ (2517:25) ได้แบ่งประเภทของการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวไทยไว้เป็น 3 ประเภทคือ

1. การอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวที่ยากจน มักจะเป็นการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย เพราะพ่อแม่หาเงินตัวเป็นเกลียว พ่อแม่ถือว่าลูกจะดีหรือไม่นั้นก็สุดแต่บุญกรรมของเด็ก

2. การอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวชนชั้นกลาง ครอบครัวประเภทนี้จะมีโอกาสหรือมีเวลาคิดว่าครอบครัวที่ยากจน สามารถสนองบำบัดความต้องการของเด็กได้

3. การอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวชนชั้นสูง ครอบครัวประเภทนี้จะให้ความเอาใจใส่ดูแลเด็กอย่างดียิ่ง ทั้งการกินอยู่หลับนอน การอบรมสั่งสอน เด็กบางคนก็กลายเป็นเด็กนิสัยเสีย (Spoiled Child) พ่อแม่ไม่กล้าขัดใจ เด็กไม่กลัวใคร

สรุปได้ว่าการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่สามารถที่จะแบ่งได้เป็นหลายรูปแบบ และการอบรมเลี้ยงดูแต่ละแบบอาจจะมีแบบอื่น ๆ รวมอยู่ด้วย แต่แนวโน้มที่พ่อแม่ ผู้ปกครองปฏิบัติต่อเด็กมีลักษณะไปในทางใดก็จัดว่าเด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดูมาแบบนั้น ผลของการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ การให้ความรัก ความอบอุ่นหรือการละทิ้งปฏิเสธ มีอิทธิพลในการสร้างบุคลิกภาพและพฤติกรรมของเด็กในอนาคต เพราะการอบรมเลี้ยงดูบางแบบทำให้เด็กมีความอบอุ่นใจ แต่การอบรมเลี้ยงดูบางแบบทำให้เด็กเกิดความว่าเหว่ ขาดความอบอุ่นใจ ดังที่ Roe and Siegelman (1963:356 อ้างถึงใน ยาจใจ จุลพงษ์ 2524:23) ได้กล่าวไว้ว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบให้เด็กเกิดความว่าเหว่ (cold) ขาดความอบอุ่นใจ ได้แก่

1. แบบการทอดทิ้ง (Avoidance)
2. แบบการจจจ่อทางด้านอารมณ์ต่อเด็ก (Emotional Concentration on the Child)
3. แบบเพิกเฉยละเลย (Neglecting)

4. แบบละทิ้งปฏิเสธ (Rejecting)

5. แบบเข้มงวดกวดขัน (Demanding)

และการอบรมเลี้ยงดูแบบให้เด็กอบอุ่นใจ (Warm) ได้แก่

1. แบบการยอมรับ (Acceptance)

2. แบบจจจ๋อทางค้ำนอารมณ์ต่อเด็ก (Emotional Concentration on the Child)

3. แบบตามสบาย (Casual)

4. แบบให้ความรัก (Loving)

5. แบบทนุถนอม (Protecting)

ดั่งนั้นจึงสรุปได้ว่า ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูเด็กนั้นเป็นสิ่งที่พ่อแม่พึงตระหนักในผลที่จะเกิดกับเด็ก เพราะเด็กแต่ละคนแต่ละวัยนั้นจะมีความแตกต่างกัน ฉะนั้นพ่อแม่ ผู้ปกครองควรที่จะต้องเลือกใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสมกับเด็กแต่ละคนนั้น เพื่อจะทำให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัย

1.4 แนวคิดนักจิตวิทยาต่อความสำคัญของพ่อแม่กับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

Sigmund Freud (Freud 1949:26-29 อ้างถึงใน ศิลปชัย เทศนา 2527:8) เน้นถึงความสำคัญของการปลูกฝังบุคลิกภาพในวัยเด็กเล็กมากที่สุด โดยกล่าวว่าในช่วง 1-5 ปีแรกของชีวิต เป็นช่วงที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาบุคลิกภาพ การอบรมเลี้ยงดูเด็กและการกระทำตัวอย่างแก่เด็กเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะเด็ก ๆ จะเลียนแบบบิดามารดาและผู้ที่อยู่ใกล้ชิด

Erikson (อ้างถึงใน กรมสามัญศึกษา 2523:27-28) เน้นการปฏิบัติตนของพ่อแม่ที่มีต่อลูก ซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาการทางด้านบุคลิกภาพ เด็กเล็กเป็นวัยกำลังเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเด็กเป็นสิ่งที่แปลกใหม่และน่าตื่นเต้น ซึ่งหากว่าสิ่งแวดล้อมที่เด็กประสบอยู่ทำให้เด็กมีความสุขจะมีผลทำให้เด็กเป็นผู้มองโลกในแง่ดี มีความเชื่อมั่นในตนเองและเกิดความไว้วางใจผู้อื่น

Piaget (Piaget อ้างถึงใน กรมสามัญศึกษา 2523:25-26) กล่าวว่า การพัฒนาการทางด้านสติปัญญาของเด็กจะเริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัยที่มีพัฒนาการทางสติปัญญาอย่างสมบูรณ์เมื่ออายุ 15 ปี โครงสร้างทางสติปัญญาของเด็กจะไม่มี การข้ามขั้น จะพัฒนาตามลำดับอายุ และตามลำดับขั้น แต่อัตราของการพัฒนาจะแตกต่างกันในเด็กแต่ละคน ความแตกต่างนี้จะมีสิ่ง-

แวดล้อมเป็นสำคัญ และสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อเด็กคือ พ่อ แม่ นั่นเอง พ่อแม่มีส่วนช่วยอย่างมาก ในการที่จะสร้างและเลือกสิ่งแวดล้อมให้แก่เด็กวัยก่อนเข้าเรียน

Sears (Sears อ้างถึงใน กรมสามัญศึกษา 2523:31-33) ให้ทัศนะ เกี่ยวกับพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กว่า การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่เป็นเครื่องตัดสินถึงพัฒนาการ ของเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพัฒนาการทางด้านบุคลิกภาพซึ่งเด็กจะเลียนแบบจากพ่อแม่

Adler (Adler อ้างถึงใน ปรานีต สุขุขุม 2514:12) กล่าวว่า ครอบครัว เป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อพัฒนาการของเด็ก เด็กเรียนรู้กฎเกณฑ์ของสังคมและครอบครัว จาก การปะทะสัมพันธ์กับคนที่อยู่รอบข้าง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะพัฒนาขึ้นมาเป็นทัศนคติ ความเชื่อและ บุคลิกภาพของเด็ก

Elizabeth B. Hurlock. (Hurlock 1972:115 อ้างถึงใน ธนพร สมบูรณ์วาท 2529:23) เสนอว่า วัยเด็กตอนต้นเป็นวัยแห่งวิกฤตกาลในการพัฒนาบุคลิกภาพ เป็นระยะสร้างพื้นฐานของจิตใจในวัยผู้ใหญ่ต่อไป แม้ว่ารูปแบบพฤติกรรมและการดำรงชีวิตจะถูก เปลี่ยนแปลงไป แต่ก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงรากฐานและโครงสร้างเดิมที่ได้สร้างมาตั้งแต่วัยเด็ก ได้ ซึ่งสอดคล้องกับ สุชา จันทรเอน (2518:128) ที่กล่าวว่า ครอบครัวมีอิทธิพลในการสร้าง นิสัยให้กับเด็ก ครอบครัวใดที่ให้การอบรมเลี้ยงดูที่ดี ให้สวัสดิภาพ ให้ความรัก ความเอาใจใส่ และให้คำปรึกษาแก่ลูกด้วยดี เด็กก็จะเติบโตเป็นเด็กที่แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ

จากทฤษฎีของนักจิตวิทยาต่าง ๆ ดังกล่าวจะเห็นว่า ครอบครัวโดยเฉพาะ อย่างยิ่งพ่อแม่ของเด็กมีความสำคัญต่อพัฒนาการและบุคลิกภาพของเด็ก ซึ่งสอดคล้องกับสถาบัน ระหว่างชาติ สำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก ได้กล่าวสรุปความสำคัญของครอบครัวไว้ว่า ครอบครัว มีบทบาทสำคัญที่สุดต่อพัฒนาการทุกด้านของเด็ก เพราะเป็นทั้งแหล่งปลูกฝังลักษณะนิสัยและก่อพื้น- ฐานบุคลิกภาพให้แก่เด็กนับแต่เกิด รวมทั้งเป็นแหล่งสำคัญยิ่งในการถ่ายทอดพลังจิตใจ คุณธรรม และค่านิยมต่าง ๆ ของสังคมแก่เด็กตราบกระทั่งจนเข้าเรียน ฉะนั้นการเรียนรู้อะไรและประสบการณ์ ที่เด็กได้รับตลอดวัยต้น โดยเฉพาะจากการดูแลและอบรมของที่บ้านมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและ บุคลิกภาพของเด็กไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ (สมาคมคห. เศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย 2518:199) ฉะนั้น ควรที่พ่อแม่ของเด็กวัย 3-6 ปีทุกคน พึงตระหนักในความสำคัญของตนเอง

2. ความสำคัญของพ่อแม่ ผู้ปกครองของเด็กก่อนวัยเรียน

2.1 บทบาทของพ่อแม่และผู้ปกครอง

ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 คำว่า

พ่อ หมายถึง ชายผู้ให้กำเนิดลูก

แม่ หมายถึง หญิงในฐานะที่เป็นผู้ให้กำเนิดแก่ลูก

พ่อแม่ หมายถึง ผู้ให้กำเนิดลูก

ผู้ปกครอง หมายถึง พ่อแม่หรือบุคคลอื่นอาจจะเป็นญาติมิตรหรือผู้อื่น ซึ่ง

พ่อแม่ไว้วางใจ ที่มีหน้าที่อบรมเลี้ยงดู ตลอดจนให้การศึกษาแก่เด็ก

แม้ว่า พ่อแม่ ผู้ปกครอง จะตระหนักในหน้าที่สำคัญของตนในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก แต่ก็ยังมีน้อยคนที่จะพบว่าตนควรทำอะไรที่จะเลี้ยงลูกให้ถูกวิธี คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษากำหนดว่า การศึกษาในระดับก่อนวัยเรียนนี้ควรจะ "ถือหลักการพัฒนาผู้ปกครองควบคู่ไปกับการพัฒนาเด็ก" (สมาคมผู้บริหารแห่งประเทศไทย 2518:16)

อารี รังสินธ์ (2524:165-177) กล่าวถึง บทบาทหน้าที่ของพ่อแม่ผู้ปกครอง ที่มีต่อพัฒนาการเด็กดังนี้

1. การตอบสนองความต้องการทางสรีรวิทยา
2. การตอบสนองความต้องการของเด็กทางจิตวิทยา
3. การถ่ายทอดวัฒนธรรมทางสังคม
4. ปฏิบัติกิจคุณลักษณะที่ดีให้แก่เด็ก
5. การอบรมมารยาทของสังคม
6. ปฏิบัติกิจเจตนาที่ดีถูกต้องให้แก่บุตร
7. การส่งเสริมความสนใจของเด็ก
8. การส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา

พุทธทาสภิกขุ (2514:490-491) ได้ให้ข้อคิดของบทบาทพ่อแม่ตามหลักพุทธศาสนา คือ

พ่อแม่เป็นพรหมของลูก เป็นอาจารย์คนแรกของลูกและเป็นอรหันต์ของลูก เพราะพ่อแม่เป็นผู้ให้ชีวิต เป็นที่ให้เกิดบุญแก่ลูก มิใช่เป็นเพียงพ่อพันธุ์ แม่พันธุ์ เท่านั้น และในระยะเบียบของ พุทธศาสนิกชน ได้กำหนดให้พ่อแม่เป็นที่ปรึกษาและให้คำแนะนำการดำเนินชีวิตให้

แก่ลูก พร้อมทั้งจะยกย่องสรรเสริญลูกผู้ทำดี และให้โทษภัยความผิดพลาดของลูกเมื่อลูกสำนึกผิด หากชาวพุทธปฏิบัติได้เช่นนี้ เยาวชนของชาติจะเป็นเด็กดีและไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม (พระราชสุทธเวที 2518:15)

นิภา ทองไทย (2525:25-27) ได้กล่าวถึงบทบาทของพ่อแม่ตามหลักสังคมวิทยาว่า พ่อแม่ทำหน้าที่เบื้องต้นในการฝึกหัดเด็กให้รู้จักมีความคิด และการกระทำที่เหมาะสม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก และให้การศึกษาส่งเสริมพัฒนาการของลูก และตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1564 บัญญัติไว้ว่า บิดามารดาต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาตามสมควรแก่บุตรในระหว่างที่เป็นผู้เยาว์ และบิดามารดาจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตรซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้ว แต่เฉพาะผู้ทุพพลภาพและหาเลี้ยงตนเองมิได้

สรุปแล้วผู้ที่เป็นพ่อ แม่ ผู้ปกครอง ต้องรับบทบาทและหน้าที่ของตนที่มีต่อลูก ต่อเด็ก ในการเลี้ยงดูเอาใจใส่ให้เขาเติบโตเป็นบุคคลที่สมบูรณ์พร้อมทั้งทางด้านกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา จึงจะเรียกว่า พ่อ แม่ ผู้ปกครอง นั้นได้ปฏิบัติหน้าที่โดยสมบูรณ์

แต่อย่างไรก็ตาม ความเจริญงอกงามจะเกิดขึ้นได้และเกิดขึ้นต่อเนื่องกันไปก็ด้วยการที่บุคคลปรุงแต่ง สร้างเสริมประสบการณ์ของตน "ประสบการณ์" เป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะไขไปสู่ความรู้และความเจริญงอกงามในด้านต่าง ๆ ของบุคคล เด็กก่อนวัยเรียนอยู่ในวัยที่เรียนรู้จากประสบการณ์ในบ้านเป็นสำคัญ โดยพ่อแม่เป็นผู้จัดประสบการณ์นั้น เพื่อช่วยให้เด็กได้พัฒนาทั้งทาง กาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ซึ่งเป็นความสามารถพื้นฐานที่สำคัญต่อการเรียนในโรงเรียน และยังเป็นตัวหล่อหลอมให้เด็กมีพัฒนาการไปในทิศทางที่พึงประสงค์ด้วย (วรรณวดี ม้าลำพอง 2527:164) นั่นก็คือ การที่เด็กเจริญเติบโตในสิ่งแวดล้อมอย่างไรก็จะทำให้เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เช่นนั้น ฉะนั้นควรที่พ่อแม่ ผู้ปกครอง พึงสังวรระวังเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของเด็กด้วย

2.2 ลักษณะของเด็กตามการอบรมเลี้ยงดู

วิชัย วงศ์ใหญ่ (2525:74-75) ได้กำหนดลักษณะของเด็กตามการอบรมเลี้ยงดูต่าง ๆ กัน ได้ 24 ลักษณะดังนี้

1. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางการคุกคาม จะกลายเป็นคนที่หยาบคาย
2. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางการติเตียน จะเป็นคนที่ไม่ยอมทำความดี
3. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางความมั่งร่ำรวย จะกลายเป็นคนโหดเหี้ยม
4. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางความบีบคั้น จะเป็นคนมองโลกในแง่ร้าย

5. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางการسابแช่ง จะกลายเป็นคนเลวร้าย
6. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางการแก่งแย่ง จะกลายเป็นคนใจแคบ
7. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางการคั่นร่น จะกลายเป็นคนชอบต่อสู้
8. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางการกลั่นแกล้ง จะกลายเป็นคนขี้ระแวง
9. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางการล้อเลียน จะกลายเป็นคนขี้อาย
10. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางความกลัว จะกลายเป็นคนขาดเหตุผล
11. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางการขาดเหตุผล จะกลายเป็นคนเจ้าอารมณ์
12. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางการประคมประหม่อม จะกลายเป็นคนหนัก

ไม่เอาเขาไม่สู้

14. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางการตามใจ จะกลายเป็นคนเอาแต่ใจ

ตนเอง

15. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางความสงบ จะกลายเป็นคนที่สุขุมเยือกเย็น
16. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางการอธิบายให้เข้าใจ จะกลายเป็นคนที่มี

เหตุมีผล

17. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางความอ่อนหวาน จะกลายเป็นคนพุดจา

ไพเราะ

18. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางความเป็นธรรม จะกลายเป็นคนที่มี

ความยุติธรรม

19. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางการให้อภัย จะกลายเป็นคนมีความเมตตา
20. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางที่เป็นกันเอง จะกลายเป็นคนรักพวกรักพ้อง
21. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางการให้กำลังใจ จะกลายเป็นคนที่มีความ

เชื่อมั่นในตนเอง

22. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางการอดทน จะกลายเป็นคนที่มีความ

พากเพียร

23. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางการยกย่อง จะเป็นคนไม่ชอบทำความชั่ว
24. เด็กที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางความรัก จะเป็นคนที่มีดวงโลกในแง่ดี

จะเห็นได้ว่า จากลักษณะการอบรมเลี้ยงดูทั้ง 24 ลักษณะนี้ เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่ก่อให้เกิดพัฒนาการที่ดีและไม่ดีต่อเด็กเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพ่อแม่ ผู้ปกครอง เป็นสำคัญที่จะจัดสภาพแวดล้อมแก่เด็กอย่างไร เพราะหากพ่อแม่ ผู้ปกครอง ไม่เห็นความสำคัญของเด็กในวัยก่อนเรียนแล้ว ก็เชื่อได้ว่าเด็กจะต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่เช่นใด ซึ่งในต่างประเทศเห็นความสำคัญของเด็กก่อนวัยเรียนเป็นอย่างมาก จึงมีการเปิดสอนวิชา ๆ หนึ่งเรียกว่า "Parent Education" ซึ่ง เต็มสิริ บุญยสิงห์ แปลว่า "วิชาเทคนิคของการเป็นผู้ปกครอง" (เต็มสิริ บุญยสิงห์ 2525:51)

3. การปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก

3.1 ความหมายของปฏิสัมพันธ์ การที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นนั้น จะต้องอาศัยกระบวนการสื่อความหมายเพื่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งมีขึ้นโดยผ่านสื่อทางสัญลักษณ์ระหว่างบุคคล อาจจะใช้ภาษาหรือท่าทางขณะที่เผชิญหน้ากันหรืออาจผ่านสื่อสัญลักษณ์อื่นในทางอ้อม ทั้งนี้ต่างส่งผลต่อพฤติกรรมซึ่งกันและกันทั้งสิ้น กระบวนการดังกล่าวเรียกว่า ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) (อัมราพร โพธิ์แดง 2529:9)

มีนักการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศให้ความหมายของปฏิสัมพันธ์ไว้ดังนี้
รววิทย์ วคินสรากร (2510:124 อ้างถึงใน อัมราพร โพธิ์แดง 2529:9) สรุปว่า ปฏิสัมพันธ์คือการปะทะกัน การกระทำต่อกัน ระหว่างของสองสิ่ง

กองวิจัยการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2521:99) ให้คำนิยามของปฏิสัมพันธ์ไว้ว่าหมายถึง การกระทำระหว่างกัน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อกัน

Terry G. Page (1977:179-337) ได้ให้คำนิยามไว้ว่า ปฏิสัมพันธ์หมายถึง อิทธิพลที่มีต่อกันระหว่างบุคคลหรือกลุ่ม ซึ่งโดยทั่วไปมักเน้นพฤติกรรมทางสังคมและอารมณ์

จากพจนานุกรมของ Webster (Webster's New Twentieth Century Dictionary of English Language 1980:955) ปฏิสัมพันธ์หมายถึง การกระทำที่เป็นสื่อและการกระทำต่อบุคคลอื่น การกระทำต่อกันและกันหรือการส่งผลกระทบต่อกันและกัน

J.W. Thibaut and H.H. Kelly (1959:1-99) R.M. Stogdill (1959:35-71), George A. Theodorson and Achilles G. Theodorson (1969:210) อ้างถึงใน อัมราพร โพธิ์แดง 2529:10) ได้สรุปว่า ปฏิสัมพันธ์หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่

สองคนขึ้นไปมีความสัมพันธ์กัน การกระทำของฝ่ายหนึ่งจะมีปฏิริยาต่อการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นการตอบสนอง การเตรียมการ การสื่อสารระหว่างบุคคลหรือการทำงานร่วมกัน

จากคำนิยามข้างต้นนี้สรุปได้ว่า ปฏิสัมพันธ์หมายถึง กระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม หรือระบบตั้งแต่สองระบบขึ้นไป ความสัมพันธ์นั้น พฤติกรรมของแต่ละฝ่ายต่างก็มีอิทธิพลและได้รับอิทธิพลซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ต่างฝ่ายต่างก็รับและส่งอิทธิพลต่อกันและกันในขณะที่มีความสัมพันธ์กัน

3.2 ความสัมพันธ์ของพ่อ แม่ ลูก

ครอบครัวเป็นสถาบันแห่งแรกที่เด็กเข้าร่วมเป็นสมาชิก เด็กวัยปฐมวัยใช้ชีวิตอยู่ในครอบครัวเกือบทั้งหมด ดังนั้นครอบครัวจึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็กปฐมวัยเป็นอย่างมาก ทั้งพ่อแม่มีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมของลูก และท่าทีของลูกโต้ตอบพ่อแม่ก็มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมพ่อแม่ด้วย ดังที่ ศรีสมร โทวาระ (2520:บทคัดย่อ) ศึกษาพบว่า แม่จะมีปฏิริยาตอบสนองต่ออารมณ์ของลูกดังนี้ สอบถามสาเหตุที่ทำให้โกรธเมื่อลูกโกรธ อุ้ม โอบกอด ปลอบโยน เมื่อกลัวปลอบโยน อุ้มกอด หาของเล่นให้เมื่อคับข้องใจ หลีกเลี่ยงที่จะซื้อสิ่งของให้เมื่อลูกอิจฉา เอาใจใส่ต่อลูกมากขึ้น แบ่งของเล่นให้เมื่อริษยา ตอบคำถาม อธิบายให้เข้าใจเมื่ออยากรู้อยากเห็น ยิ้มแสดงความพอใจเมื่อลูกสนุกว่าเริง กอดอุ้มเอาใจเมื่อลูกต้องการความรัก ความสำคัญของการรักษาความอบอุ่นในครอบครัว เพื่อรักษาบุคลิกภาพที่ดีงาม สุขภาพจิตที่ดีให้แก่เด็ก จากความเห็นของ บุษย์ โรจนบุรานนท์ (2515:31-37) แนะนำให้พ่อแม่รู้จักให้ความรักที่ถูกต้องโดยการช่วยเหลือตามความสามารถ ให้อุ้มกอดชมเชย ให้อุ้มกอดใจ ยอมรับในสภาพของตน ยกย่องในความสามารถ เห็นใจเมื่อผิดพลาด ไม่เยาะเย้ยทรมาน ถ้าเด็กได้ความรักจะรู้จักสร้างความรักให้กับครอบครัวของตนต่อไป ถ้าไม่สนใจปรับปรุงความสัมพันธ์ในครอบครัว ปลดปล่อยให้เด็กเจริญเติบโตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ผิดปกติ ย่อมนำไปสู่การแปรปรวนในสภาพจิตใจของเด็กต่อไป

พานิช ภักตร์เจริญ (2520:46-48) ชี้ให้เห็นความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความอบอุ่น ว่าเป็นบทบาทที่แท้จริงของพ่อแม่และเสนอวิธีที่จะเข้าใจลึกซึ้งเพื่อเข้าใจลูก เป็นต้นว่า ดึงดูดพ่อแม่ของเพื่อนลูก รับประทานอาหารพร้อม ๆ กันทั้งครอบครัว ช่วยให้เด็กมีงานอดิเรกที่เหมาะสม พுகจากหยอกล้อกับลูก นอกจากนี้เพื่อเป็นการสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว สวัสดิ์ สุวรรณอักษร (2514:25-29) ได้เสนอบัญญัติสิบประการขึ้น ดังเช่นอย่าทะเลาะเบาะแว้งต่อหน้าลูก ให้ความเอาใจใส่ลูกอย่างเท่าเทียมสม่ำเสมอ ต้องประคองกันเป็นมิตรกัน ไม่ตำหนิเด็กต่อหน้ามิตรสหาย

ประคินันท์ อุปรนัย (2524:32) กล่าวว่า ครอบครัวที่พ่อแม่เป็นผู้เลี้ยงดู ลูกด้วยตนเอง ช่วยกันเอาใจใส่ลูกร่วมกัน ลูกจะมีความรู้สึกอบอุ่นใจ และครอบครัวในลักษณะ เช่นนี้ พ่อ แม่ กับลูก จะมีปฏิสัมพันธ์กันมากที่สุด

หากจะศึกษาให้ลึกซึ้งตั้งแต่วัยทารก ในระยะแรกของลูกในด้านความสัมพันธ์ กับแม่จะเป็นเรื่องความผูกพัน (Attachment) เพราะลูกที่ติดแม่นั้นถือเป็นพฤติกรรมสำคัญของลูก ซึ่งจะต้องเกิดขึ้นในส่วนการพัฒนาบุคลิกภาพต่อไป

ตั้งแต่แรกเริ่มคลอดเป็นต้นมา ทารกมีความสามารถที่จะสื่อสารสัมพันธ์กับ บุคคลอื่นได้

การตอบสนองโดยการกอด Kaye (1977 อ้างถึงใน โยธิน ศันสนยุทธ 2525:9) ได้ศึกษาถึงพฤติกรรมของแม่และลูก ขณะที่แม่กำลังให้ลูกดูดนม เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้น คล้ายคนสองคนสนทนากัน Kaye พบว่า แม่มักจะปฏิบัติต่อลูกในจังหวะที่สอดคล้องกัน เป็นแบบ แผนของพฤติกรรมการกอดและการหยุดกอด เหมือนการพูด การหยุดพูด ในระหว่างการสนทนากัน เช่นเดียวกับจังหวะการออกเสียง ทั้ง ๆ ที่ทารกยังพูดไม่ได้ คือ การสนทนากันระหว่างแม่กับลูก (Schaffer, 1977)

ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่าทั้งการกอดและการออกเสียงนั้น เริ่มจากพฤติกรรม ต่อเนื่องของทารก ส่วนแม่ซึ่งมีความรู้สึกไวต่อการแสดงออกของทารก จัดการตอบสนองต่อพฤติกรรม เหล่านั้น ทำให้เกิดการสลับแลกเปลี่ยนการตอบสนองซึ่งกันและกัน (โยธิน ศันสนยุทธ 2525:10)

จากการศึกษาของ Collis and Schaffer (1975:16) ได้ศึกษาถึงการตั้งใจ มองสิ่งเร้าร่วมกันของแม่และเด็ก พบว่า มีแนวโน้มที่แม่และลูกสนใจสิ่งเร้าเดียวกัน ในเวลา เดียวกัน (Visual-Co-orientation) ส่วนใหญ่ทารกจะแสดงความสนใจก่อนและนำไปให้ แม่มองตาม ก่อให้เกิดความสนใจร่วมกัน กลายเป็นขั้นแรกของการพูดคุยกันในสิ่งนั้น และ เล่นสิ่ง นั้นด้วยกัน

จากตัวอย่างของการศึกษาเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ของแม่และเด็กนั้น ทารกมิใช่เป็นฝ่ายนิ่งเฉย หรือเป็นเพียงผู้รับจากแม่เท่านั้น แต่ทารกจะเป็นผู้ ริเริ่มและแม่เป็นฝ่ายจัดการตอบสนองให้สอดคล้องกับพฤติกรรมและระดับความสามารถของลูกจึง ทำให้เกิดการสื่อสารและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลขึ้น และความไวต่อการปรับตัวของแม่ต่อเด็ก นั้นจะกระทำได้ดีเมื่อแม่จับตาดูการกระทำของลูกอย่างใกล้ชิด และมีความสามารถในการตอบสนอง

อันจะทำให้ลูกตอบสนองกลับมามากขึ้นไป ซึ่งสภาวะนี้เป็นพื้นฐานของการเกิดและการพัฒนา ปฏิกริยาสัมพันธ์ระหว่างแม่กับทารก แต่หากเป็นในกรณีที่แม่เป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมและต้องการให้เด็กเป็นผู้กระทำตามบ้าง แม่ย่อมมีจุดมุ่งหมายและเป้าหมาย ตลอดจนความต้องการส่วนตัวที่ต้องการถ่ายทอดมายังเด็ก และคาดหวังให้เด็กกระทำให้เหมาะสมกับความคาดหวังนั้น ดังจะเห็นได้จากการควบคุมของแม่ (โยธิน คັນสนยุทธ และคณะ 2525:13)

ในปีแรกวิธีการควบคุมของแม่ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบไม่ใช้วาจา แต่ใช้การกระทำควบคุมเด็กและสิ่งแวดล้อมของเด็ก Schaffer และคณะ (1977 อ้างถึงใน โยธิน คันสนยุทธ 2525:13) ได้ศึกษาวิธีการควบคุมพฤติกรรมเด็กของแม่ พบว่า พฤติกรรมของแม่มีทั้งการใช้วาจาและไม่ใช้วาจาเท่า ๆ กัน การควบคุมโดยใช้วาจานั้นมีทั้งการแนะนำและห้ามปรามในรูปแบบการสั่ง ชักชวน อธิบาย และตักเตือนสั้น ๆ ส่วนการควบคุมโดยไม่ใช้วาจานั้น มีทั้งการใช้คำสั่งและการห้ามปราม ในรูปแบบของการใช้ท่าทางและการลงมือจัดการ

Beller 1955:87; Heathers 1953:24, 169, Gavalas and Briggs 1966:97; Rosen 1964:59-76 (อ้างถึงใน โยธิน คันสนยุทธ 2525:13-18) ต่างศึกษาพบว่า พฤติกรรมการพึ่งพาของเด็กเห็นได้จากพฤติกรรมต่าง ๆ คือ การแสวงหาความช่วยเหลือ การแสวงหาการสัมผัสทางร่างกาย การแสวงหาความใกล้ชิด การแสวงหาความเอาใจใส่และการแสวงหาการยอมรับ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้จะคงอยู่เมื่อแม่ปกป้องเด็กมากเกินไป หรือระคายการให้รางวัลต่อพฤติกรรมการพึ่งพา และการละเลยการให้รางวัลต่อพฤติกรรมริเริ่ม ส่วนการที่เด็กทำตามผู้ใหญ่มากขึ้นก็เพื่อลดความวิตกกังวลของการพึ่งพา และการที่ทำตามผู้ใหญ่ทำให้เกิดความรู้สึกมั่นคงหรือทารกจะเรียกร้องความเอาใจใส่จากแม่เมื่อแม่ยุ่งอยู่กับงานมากกว่าเมื่อแม่ให้ความเอาใจใส่ต่อเขา (Sears, 1953:90)

มัญชรี บุณนาค (2514:บทคัดย่อ) และ ปราณีศ สุขอุดม (2514:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูและบุคลิกภาพของเด็กได้ข้อค้นพบตรงกันว่า พ่อแม่ที่ใช้วิธีการลงโทษเด็ก เด็กจะเป็นเด็กพึ่งพามากกว่าเด็กที่พ่อแม่ไม่ใช้วิธีลงโทษ

ดังนั้นน่าจะสรุปได้ว่า พฤติกรรมของแม่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของลูกอย่างยิ่ง ควรที่แม่ต้องเรียนรู้ความละเอียดอ่อนของพฤติกรรมของลูกอย่างลึกซึ้งตั้งแต่ปีแรกของชีวิต จนถึงวัยก่อนเรียน เพื่อให้ลูกได้เจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ทั้งทางกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ต้องคละเคล้ากันให้ผสมกลมกลืนมากที่สุด

3.3 ความหมายของปฏิสัมพันธ์ในการเรียนการสอน

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้คำนิยามไว้กว้าง ๆ ดังนี้

Jere E. Brophy and Thomas L. Good. (1964:87-90) ให้ความสำคัญ
หมายของปฏิสัมพันธ์ในการเรียนการสอนว่าเป็นปฏิภิกิริยาที่ตอบสนองซึ่งกันและกันของครูและนักเรียน
ในชั้นเรียนในลักษณะต่าง ๆ

3.4 ความสำคัญของการสังเกตการสอน การบันทึกพฤติกรรม และการวิเคราะห์ พฤติกรรม

Lesley Webb (1975:92) กล่าวว่า วิธีการศึกษาเกี่ยวกับเด็กนับตั้งแต่
เลือกเด็กเพื่อศึกษา การสร้างความสัมพันธ์หรือการติดต่อกับพ่อแม่ โรงเรียนหรือสถานเลี้ยงเด็ก
ต้องมีวิธีการในการศึกษาเด็ก การบันทึกพฤติกรรมและที่เน้นสำคัญคือ เทคนิคการสังเกต ซึ่งถือ
ว่าเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมที่สุดและต้องใช้วิธีการสังเกตอย่างเฉียบแหลมและถูกต้องที่สุด และ
ให้ประโยชน์คุ้มค่า และทำได้ไม่ยากนัก แต่จะต้องทำอย่างมีหลักเกณฑ์ ถูกวิธี และเป็นระบบแบบ
แผน การศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เด็กแสดงออกตามปกติเป็นประจำช่วยให้พ่อแม่ ผู้ใหญ่ ครู
และผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าใจเด็กได้ดียิ่งขึ้น

อารี รังสินธ์ (2524:21) ให้ความเห็นว่า "การสังเกต" เป็นการแสวงหาข้อเท็จจริง
ที่ต้องการทราบ โดยเฝ้ามองจากปรากฏการณ์นั้นจริง หรือจากสภาพการณ์นั้นจริง ๆ โดยไม่ให้ผู้ถูก
สังเกตรู้ตัว และควรจะได้บันทึกพฤติกรรมไว้ตามที่เห็นและได้ยิน โดยไม่ใส่ความคิดเห็นส่วนตัว
ลงไป

ดร.ชวาล แพร์ตกุล (2509:103) ได้กล่าวถึงการสังเกตไว้ว่า การสังเกตเป็นการ
ดูหึ่งต่อหน้าและแอบดู เครื่องมือวัดแบบนี้ไม่ต้องลงทุนหรือตระเตรียมอะไรให้มากมาย ใช้ได้กับ
เด็กทุกเพศ ทุกวัย ทุกชาติ ทุกภาษา และคูติดต่อกันนานเท่าไรก็ได้

การบันทึกพฤติกรรม

อารี รังสินธ์ (2524:42) กล่าวว่า การสังเกตพฤติกรรมที่ดีและมีประสิทธิภาพ
ประการหนึ่งคือ การจดบันทึกพฤติกรรมการสังเกตทุกครั้งไว้อย่างเป็นระเบียบ และถูกต้องตามที่
ได้ฟังได้เห็นมา การบันทึกพฤติกรรมการสังเกตต้องทำทันทีที่สิ้นสุดการสังเกต ต่อจากนั้นครูหรือผู้
สังเกตที่นำบันทึกการสังเกตพฤติกรรมแต่ละครั้งมาประมวลกัน เพื่อศึกษาให้เข้าใจชัดเจนถึงพฤติกรรม
ที่แท้จริงของเด็ก และจะได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ และเชื่อถือได้มาช่วยเหลือแนะนำเด็กต่อไป

ในต่างประเทศ ให้ศึกษาค้นคว้าและทำการวิจัยทางด้านพฤติกรรมทางวาจาในการ
เรียนการสอนกันอย่างกว้างขวาง เช่น

Withall เป็นคนแรกที่ได้ศึกษาค้นคว้าการสังเกตพฤติกรรมในห้องเรียนอย่างมีระเบียบ
แบบแผนขึ้น กล่าวว่า ในการเรียนการสอนทั่วไปนั้น คำพูดของครูจะมีเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง
ต่อไปนี้

1. ครูมีเป้าหมายที่จะสนับสนุนคำพูดของครูเอง ดังนั้น ครูจึงเป็นศูนย์กลางของการ
เรียนการสอน
2. ครูมีเป้าหมายที่จะสนับสนุนคำพูดของนักเรียน ดังนั้น นักเรียนจึงเป็นศูนย์กลาง
ของการเรียนการสอนหรือเนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลาง

Worell and Stillwell (1981:8) กล่าวว่าเป็นการถ่ายทอดปฏิกิริยาซึ่งกันและ
กันของครูกับนักเรียน ปฏิกริยาเป็นไปในลักษณะที่สัมพันธ์กัน

Dunkin and Biddle (1974:44) กล่าวว่า เป็นความสัมพันธ์ของพฤติกรรมของ
ครูและพฤติกรรมของนักเรียนในชั้นเรียน โดยมีการตอบสนองพฤติกรรมซึ่งกันและกัน

Withall (1949:347-361) กล่าวว่า คือบรรยากาศของการแสดงพฤติกรรมร่วมกัน
ของครูกับนักเรียนภายในชั้นเรียน

จากคำจำกัดความข้างต้นพอสรุปได้ว่า ปฏิสัมพันธ์ในการเรียนการสอนคือ ความสัมพันธ์
ของพฤติกรรมการสอนของครู กับพฤติกรรมนักเรียนในชั้นเรียน ปฏิกริยาในการเรียน
การสอนนั้น ครูกับนักเรียนจะมีพฤติกรรมที่แสดงออกทางวาจา (Verbal Behavior) ได้แก่
การบรรยายของครู การพูดของนักเรียนและการถาม และอื่น ๆ ที่เป็นการพูดจากัน และพฤติกรรม
ที่ไม่แสดงออกทางวาจา (Non-Verbal Behavior) ได้แก่ การเขียนกระดาน การยกมือ การ
ยิ้ม และอื่น ๆ ที่ไม่แสดงออกเป็นการพูดจากัน (พรเพ็ญ สุวรรณเดชา 2525:13)

ในการวิจัยนี้ ปฏิสัมพันธ์การเรียนการสอนเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกในขณะที่แม่
สอนลูกโดยอิสระแบบตัวต่อตัว จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ยังไม่พบว่า มีงานวิจัยใดที่
พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกในสถานการณแม่สอนลูก ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวการวิจัย
เรื่องพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับเด็กก่อนวัยเรียนในสภาพการจักรอบรมในศูนย์เด็กปฐมวัย
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2528) งานวิจัยเรื่องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง

แม้กับลูกข้ามวัฒนธรรม : วิธีการทดลอง (โยธิน ศันสนยุทธ และคณะ 2525) และงานวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์พฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้คำพูดในการเรียนการสอน (บัวบุชา ชื่อตรง 2512: บทคัดย่อ) และแนวการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัย 3-6 ปี ประกอบกัน เพื่อเป็นแนวทางในการสร้าง เครื่องมือและการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบการสังเกตเพื่อศึกษาพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่ กับลูก

การศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการเรียนการสอนเป็นการวิเคราะห์การปฏิสัมพันธ์ (Interaction Analysis) โดยยึดพฤติกรรมโต้ตอบ (Verbal Interaction) การวิเคราะห์ แบบนี้ต้องอาศัยระเบียบวิธีการสังเกต (Systematic Observation) ซึ่งจัดประเภทพฤติกรรม ของครูและนักเรียนไว้สำหรับบันทึกในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ของการเรียนการสอน นำผลการบันทึกไป วิเคราะห์พฤติกรรมเพื่อประเมินผลตามความมุ่งหมายที่วางไว้

สำหรับเทคนิคที่นิยมกันว่าใช้ได้ดีที่สุดสำหรับการประเมินประสิทธิภาพทางการสอนคือ การสังเกตพฤติกรรมในชั้นเรียนโดยตรง ดังข้อความที่ว่า "Certainly there is no more obvious approach to research on teaching than direct observation of the behavior of teachers while they teach and pupils while they learn." (N.L. Gage 1967:247 อ้างถึงใน บัวบุชา ชื่อตรง 2512:21)

ในการสังเกตชั้นเรียน ถ้าจะให้ได้ผลดีที่สุดนั้น จะต้องมีเครื่องมือเพื่อใช้ประกอบการ สังเกตและการบันทึกพฤติกรรมที่เกิดขึ้นขณะทำการสังเกตด้วย เครื่องมือที่นิยมใช้กันโดยแพร่หลาย มี 2 ประเภทคือ

1. Categories System เครื่องมือประเภทนี้จำกัดการสังเกตอยู่เฉพาะพฤติกรรม อย่างใดอย่างหนึ่งในชั้นเรียน รวบรวมพฤติกรรมนั้นให้เป็นหมู่ แล้วแยกลักษณะพฤติกรรมแต่ละหมู่ ออกเป็นหน่วยย่อย ๆ ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแต่ละครั้งจะแสดงให้เห็นจำนวนพฤติกรรมที่เกิดขึ้น ทั้งหมด และจำนวนพฤติกรรมแต่ละหน่วยตามที่เรากำหนดไว้ ตัวอย่างของเครื่องมือประเภทนี้ได้แก่ เครื่องมือของ Withall เครื่องมือของ Ned A. Flanders และเครื่องมือของ Mork (ดูรายละเอียดภาคผนวก)

2. Sign System เครื่องมือประเภทนี้จะรวบรวมพฤติกรรมต่าง ๆ ที่อาจจะเกิด หรืออาจจะไม่เกิดขึ้นในชั้นเรียนไว้ให้มากที่สุด ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแต่ละครั้งแสดงให้เห็น เหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในระหว่างช่วงเวลาที่ทำกรสังเกต และบางครั้งก็แสดงให้เห็น ว่าพฤติกรรมแต่ละอย่างเกิดขึ้นบ่อยครั้งหรือไม่เพียงใด ตัวอย่างของเครื่องมือประเภทนี้ได้แก่

เครื่องมือของ Cornell และเครื่องมือของ OSCAR

แบบวิเคราะห์พฤติกรรมทางวาจาของ Flanders

ในปี 1960 Ned A. Flanders ได้ดัดแปลงเครื่องมือสำหรับบันทึกพฤติกรรมในชั้นเรียนของ Withall โดยเปลี่ยนคำพูดและจัดลำดับของพฤติกรรมเสียใหม่ และเพิ่มพฤติกรรมส่วนที่เป็นของนักเรียนเข้าไปด้วย ในขณะที่เครื่องมือของ Withall ไม่ได้กล่าวถึงพฤติกรรมส่วนที่เป็นของนักเรียนเลย ความคิดเห็นโดยทั่วไปและวิธีการบันทึกพฤติกรรมยังคงดำเนินตามวิธีของ Withall Flanders ให้ชื่อเครื่องมือของเขาว่า แบบวิเคราะห์พฤติกรรมทางวาจาในชั้นเรียน (Categories for Interaction Analysis) ทั้งนี้เพราะเครื่องมือของเขามีสาระเนื้อหาเกี่ยวกับลักษณะพฤติกรรมทางวาจาที่ครูและนักเรียนแสดงต่อกันในชั้นเรียน โดยแบ่งพฤติกรรมที่เกิดขึ้นนั้นออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. การพูดของครู แบ่งเป็น

1.1 การใช้อิทธิพลทางอ้อม ได้แก่

1.1.1 การยอมรับความรู้สึกของนักเรียน

1.1.2 การชมหรือการให้กำลังใจ

1.1.3 การยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน

1.1.4 การตั้งคำถามเพื่อให้นักเรียนตอบ

1.2 การใช้อิทธิพลทางตรง ได้แก่

1.2.1 การบรรยาย

1.2.2 การออกคำสั่งและการให้คำแนะนำ

1.2.3 การว่ากล่าวติเตียนหรือสั่งสอนอบรม

2. การพูดของนักเรียน แบ่งออกเป็น

2.1 พูดเพื่อตอบสนองการพูดของครู

2.2 พูดขึ้นเอง

3. ความเงียบหรือความสับสน

ได้เรียงลำดับพฤติกรรมเหล่านี้โดยใช้เลขรหัส 1-10 (ดูรายละเอียดภาคผนวก)

เครื่องมือของ Flanders สร้างขึ้นโดยอาศัยข้อสมมุติฐานเบื้องต้นที่ว่า

1. พฤติกรรมทางวาจาเป็นพฤติกรรมหลักของการเรียนการสอน และมีลักษณะเป็นปฏิภริยาโต้ตอบระหว่างครูกับนักเรียน
2. พฤติกรรมทางวาจาของครูในชั้นเรียน เป็นตัวแทน (Representatives) ของพฤติกรรมโดยส่วนรวมของครู
3. ในชั้นเรียน นอกจากจะมีพฤติกรรมทางวาจาที่เป็นของครูกับนักเรียนแล้ว ยังอาจมีสภาวะอีกอันหนึ่งคือความเงียบ หรือการหยุดชะงักเพียงชั่วครั้งชั่วคราวในระหว่างที่มีการเรียนการสอน หรืออาจจะมีการแสดงพฤติกรรมทางวาจาของครูกับนักเรียนเหมือนกันแต่ผู้สังเกตชั้นเรียนไม่สามารถจะเข้าใจได้ว่าใครพูด และเนื่องจากเครื่องมือนี้ใช้สำหรับบันทึกพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนตามลำดับของเวลา ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องรวมเอาความเงียบหรือความสับสนเข้าไว้ด้วยเพื่อความสมบูรณ์

วิธีใช้เครื่องมือ

เครื่องมือนี้ใช้เป็นตารางกำหนด (Schedule) ประกอบการสังเกตชั้นเรียนก่อนจะทำการวิจัยเรื่องใด ๆ ก็ตาม ถ้าจะใช้เครื่องมือชนิดนี้ ผู้วิจัยจะต้องฝึกการบันทึกพฤติกรรมทางวาจาในชั้นเรียนให้คล่องพจนมีความเชื่อถือได้ดีแล้ว จึงจะนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยได้

ในการบันทึกข้อมูล ผู้วิจัยจะต้องบันทึกพฤติกรรมทางวาจาที่เกิดขึ้นทุก ๆ 3 วินาที โดยบันทึกเฉพาะตัวเลขที่เป็นรหัส (Code) กำกับพฤติกรรมย่อยแต่ละข้อเรียงลำดับไปตามแนวตั้ง (Column) เช่น สมมุติว่าครูใช้การยอมรับความรู้สึกของนักเรียนในช่วงเวลา 3 วินาทีแรก และในช่วง 3 วินาทีที่ 2 ใช้การบรรยายแล้วตามด้วยการตั้งคำถามและนักเรียนตอบคำถาม การบันทึกข้อมูลจะปรากฏดังนี้

- 1 (ครูยอมรับความรู้สึกของนักเรียน)
- 5 (ครูบรรยาย)
- 4 (ครูใช้คำถาม)
- 8 (นักเรียนตอบคำถาม)

แต่เพื่อให้เห็นชัดว่าในช่วงเวลาที่ทำการสังเกตเป็นระยะของการแสดงพฤติกรรมทางวาจา ฉะนั้นมีใส่หมายเลข 10 เมื่อเริ่มการสังเกต และเมื่อจบการสังเกตแล้ว ฉะนั้น ลักษณะข้อมูลที่สมบูรณ์จะกลายเป็น

10 (เจ็บบ)

1 (ครูยอมรับความรู้สึกของนักเรียน)

5 (ครูบรรยาย)

4 (ครูใช้คำถาม)

8 (นักเรียนตอบคำถาม)

10 (เจ็บบ)

ทุกครั้งที่จบการสังเกตเมื่อใส่เลข 10 แล้ว ต้องขีดเส้นใต้สองเส้น หรือเมื่อพฤติกรรมทางวาจาเปลี่ยนไปเป็นพฤติกรรมที่มีใช้ทางวาจา ผู้สังเกตจะต้องใส่เลข 10 แล้วขีดเส้นใต้สองเส้นเช่นกัน เมื่อพฤติกรรมเปลี่ยนกลับมาเป็นแบบทางวาจา จึงเริ่มบันทึกข้อมูลใหม่ตามวิธีเดิม ในการสังเกตชั้นเรียนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น จะต้องมิผู้สังเกตอย่างน้อยสองคนขึ้นไป

ลำดับขั้นของการฝึกการใช้เครื่องมือ

ขั้นที่ 1 ศึกษาและพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมในชั้นเรียนและรายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องมือชนิดนี้

ขั้นที่ 2 ท่องจำลักษณะพฤติกรรมแต่ละข้อให้ได้จนขึ้นใจ

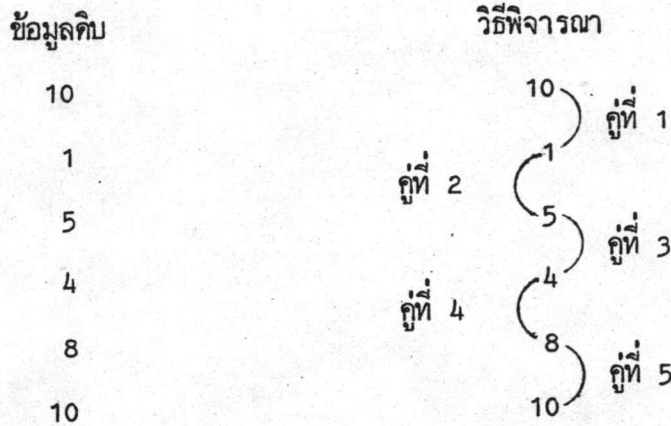
ขั้นที่ 3 ฝึกการบันทึกพฤติกรรมจากเครื่องบันทึกเสียง เพื่อจะได้ย้อนกลับไปพิจารณาใหม่ได้ เมื่อปรากฏว่าผลการบันทึกไม่ตรงกันหรือเมื่อเกิดปัญหาใด ๆ ขึ้น จนเมื่อมีความคล่องพอสมควรแล้ว จึงดำเนินการตามขั้นที่ 4

ขั้นที่ 4 ฝึกการบันทึกพฤติกรรมโดยการเข้าไปสังเกตการสอนในชั้นเรียนจริง ๆ

การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลดิบ (Raw data) จากการบันทึกพฤติกรรมจากการสังเกตแต่ละครั้งซึ่งมีลักษณะเป็นเลขรหัสดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยต้องนำข้อมูลนั้นมาหาความถี่ (Tally) ของพฤติกรรมแต่ละหน่วยย่อยลงในตารางมิติ (Matrix) แบบ 10×10 เลข 1-10 ในแนวตั้งและแนวนอนหมายถึงเลขรหัสของลักษณะพฤติกรรมแต่ละหน่วย

ในการหาความถี่ของข้อมูล ให้พิจารณาเลขรหัสทีละคู่ โดยให้ถือแนวตั้งเป็นอันดับแรก และแนวนอนเป็นอันดับหลัง เช่น

เมื่อแจกแจงข้อมูล ผลจะปรากฏในตารางมิติตามลำดับดังนี้

- คู่มือ 1 จะอยู่ในช่อง แนวตั้งที่ 10 กับ แนวนอนที่ 1
 คู่มือ 2 จะอยู่ในช่อง แนวตั้งที่ 1 กับ แนวนอนที่ 5
 คู่มือ 3 จะอยู่ในช่อง แนวตั้งที่ 5 กับ แนวนอนที่ 4
 คู่มือ 4 จะอยู่ในช่อง แนวตั้งที่ 4 กับ แนวนอนที่ 8
 คู่มือ 5 จะอยู่ในช่อง แนวตั้งที่ 8 กับ แนวนอนที่ 10

ต่อจากนั้นจึงรวมความถี่ตามแนวตั้ง แล้วคำนวณหาค่าร้อยละและอัตราส่วนระหว่าง
 พฤติกรรมที่ใช้อิทธิพลทางอ้อมกับทางตรง และอัตราส่วนระหว่างการกระตุ้นการควบคุมพฤติกรรม
 นักเรียน เพื่อแปลความหมายต่อไป

ประโยชน์ของการใช้แบบวิเคราะห์พฤติกรรมของ Flanders

เครื่องมือและวิธีวิเคราะห์พฤติกรรมตามแบบของ Flanders จะให้ทราบบุคลิกและ
 คุณลักษณะ (Characteristics) ของครูในแง่ที่ว่า

1. ผู้ขาดการพูดในชั้นเรียนมากเกินไปหรือไม่
2. เป็นครูประเภทใช้อิทธิพลทางอ้อม (Indirect teacher) หรือเป็นประเภทที่

ใช้อิทธิพลทางตรง (Direct teacher)

3. ครูมีปฏิริยาตอบสนองพฤติกรรมทางวาจาของนักเรียนอย่างไร
4. ครูใช้เวลาในการบรรยายมากเพียงใด

5. ครูรับเอาความคิดเห็นมาใช้หรือขยายความเพิ่มเติมมากเพียงใด ทั้งนี้พิจารณา
 จากเวลาที่ครูใช้ไปสำหรับการนี้

6. นักเรียนมีความตั้งใจที่จะต่อต้านการใช้อิทธิพลของครูเพียงใด โดยสังเกตจากจำนวนครั้งของพฤติกรรมที่ปรากฏในช่อง 6-10, 4-10 และ 7-10 ของตาราง
 7. ครูยอมรับ ขยายความ หรือใช้อารมณ์ หรือความรู้สึกของนักเรียนมากเพียงใด
 8. ครูใช้การชมเชยได้ผลดีเพียงใด ถ้ามีพฤติกรรมเกิดขึ้นในช่อง 2-2, 2-3, 8-2 และ 9-2 ของตารางมิติ แสดงว่าครูใช้การชมเชยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนเป็นตัวของตัวเอง แต่ถ้าลักษณะพฤติกรรมปรากฏในช่อง 4-2, 5-2 และ 6-2 ของตารางมิติ แสดงว่าครูใช้การชมเชยได้ผลน้อยมาก เพราะพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในประเภทหลังนี้เท่ากับเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนต้องขึ้นอยู่กับครู
 9. ครูมีประสิทธิภาพในการถ่ายทอดวิชาให้แก่ นักเรียนเพียงใด ทั้งนี้โดยเชื่อว่า การสอนในชั้นเรียน ถ้านักเรียนมีโอกาสแสดงพฤติกรรมร่วมด้วย จะให้ผลดีกว่าการสอนโดยที่มีครูเป็นผู้แสดงหรือพูดแต่เพียงฝ่ายเดียว ฉะนั้น ประสิทธิภาพทางการถ่ายทอดวิชาของครูจะมีเพียงไร ดูจากลักษณะพฤติกรรมในช่อง 5-4, 4-8
 10. ครูใช้การติเตียนว่ากล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงไร
 11. ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนได้พูดในชั้นเรียนเพียงพอหรือไม่
- ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาประสิทธิภาพของครูเป็นอย่างดี

(บัวบูชา ชื่อตรง 2512:21-27)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การศึกษาพฤติกรรมใดนั้น ผู้ศึกษาต้องมีเครื่องมือที่เหมาะสมกับการประเมินพฤติกรรมนั้น ๆ แต่สำหรับการศึกษาพฤติกรรมของเด็ก เครื่องมือที่เหมาะสมคือ การบันทึกพฤติกรรมโดยการสังเกตตั้งที่กล่าวข้างต้น เพราะเมื่อนำข้อมูลจากการบันทึกมาวิเคราะห์ ผลที่ได้จะครอบคลุมรายละเอียดของพฤติกรรมในสถานการณ์นั้นทั้งหมด ด้วยเหตุดังกล่าวงานวิจัยนี้จึงเลือกการศึกษาพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับเด็ก โดยการบันทึกพฤติกรรมจากการสังเกต และการวิเคราะห์พฤติกรรมจากการสังเกตโดยเครื่องมือประเภท Category System ของ Ned. A. Flander

4. โครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการให้ความรู้ผู้ปกครองทั้งไทยและต่างประเทศ

ความจำเป็นของการให้ความรู้ พ่อแม่ ผู้ปกครอง เรื่องเด็กก่อนวัยเรียนนั้น ด้วยนโยบายของรัฐบาลที่จะพัฒนา เด็กเล็ก เพื่อให้ประชากรในอนาคตให้มีคุณภาพ ในการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กนี้ยังไม่สามารถทำได้ทั่วถึง โดยเฉพาะในชนบทซึ่งถือว่าเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ

เด็กส่วนใหญ่จึงขาดโอกาสที่จะได้รับการพัฒนา ประกอบกับผู้มีส่วนรับผิดชอบในการเลี้ยงดูและอบรมเด็กโดยตรง ได้แก่ พ่อแม่และผู้ปกครอง ยังขาดความรู้ความเข้าใจและขาดการสนับสนุนในทางที่เหมาะสมเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยก่อนเรียน ซึ่งอาจจะเป็นผลให้วัตถุประสงค์ในการพัฒนาคุณภาพของประชากรไม่บรรลุจุดมุ่งหมายเท่าที่ควร

ผู้เป็นพ่อแม่หรือผู้ที่จะเป็นพ่อแม่ในอนาคตนี้ ควรต้องมีความรู้เบื้องต้นในการเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนลูกของตนได้ และจากความจริงที่พ่อแม่ควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนนี้เอง จึงมีการผลิตเอกสารและหนังสือแนะนำวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนแพร่หลายมาก แต่ก็ยังอยู่ในวงจำกัดของผู้ที่อยู่ในเมืองและผู้ที่มีหนังสือเท่านั้น ส่วนพ่อแม่ในชนบทที่ขาดโอกาส ขาดกำลังทางเศรษฐกิจและไม่สามารถอ่านหนังสือได้ เพราะมีความรู้แค่น้ำประตอม ทั้งท้องถิ่นห่างไกลความเจริญที่สื่อมวลชนเผยแพร่ความรู้ได้ถึง จึงทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองเหล่านี้ต้องอบรมเลี้ยงดูลูกตามการบอกเล่าของผู้ใหญ่ และตามธรรมเนียมปฏิบัติที่เคยเจริญเติบโตตามยถากรรม ด้วยเหตุดังกล่าวนี้จึงได้มีหน่วยงาน องค์กรของรัฐบาลและเอกชนได้จัดตั้งโครงการต่าง ๆ เพื่อให้ความรู้แก่พ่อแม่ ผู้ปกครอง ทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ ซึ่งเป็นการช่วยให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง ของลูกที่ค่อยโอกาสได้รับประสบการณ์ ความรู้ เพื่อนำสู่การพัฒนาเด็กได้ถูกต้องเหมาะสม Bronfenbrenner, Uric (1974:29) มีแนวคิดสอดคล้องกับคำกล่าวข้างต้นว่า โครงการเด็กปฐมวัยมีผลต่อเด็กยากจนในระยะยาว ถ้ามีการเสริมแรงจากสิ่งแวดล้อมทางบ้านของเด็กเอง ก็จะช่วยให้เด็กเหล่านั้นได้รับการพัฒนาที่เหมาะสมกับวัยของตน

ดังนั้นสรุปได้ว่า การให้การศึกษาแก่พ่อแม่ ผู้ปกครอง โดยทางบ้านเป็นแหล่งความรู้ จัดสภาพสิ่งแวดล้อมให้เหมาะกับการเรียนรู้ของเด็กและมีพ่อแม่ ผู้ปกครองเป็นผู้สอน ก็สามารถที่จะช่วยเด็กค่อยโอกาสนั้นให้มีความพร้อมในการเรียนรู้ได้ แต่ในการจัดการศึกษารูปแบบนี้ควรมีหลักการที่แน่ชัด ดังจะกล่าวต่อไปนี้

4.1 หลักการและแนวคิดในการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง

หลักการหรือแนวความคิดเรื่องการศึกษาแก่ผู้ปกครองนั้น Berger (1981:150-151) ได้วิเคราะห์แนวความคิดเชิงทฤษฎีและเชิงปรัชญาต่าง ๆ แล้วสรุปออกมาเป็นหลักการดังนี้

1. ผู้ปกครองมีแหล่งที่จะให้ความรู้และความคิดเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นอย่างดี และผู้ปกครองจะได้รับการฝึกอบรมให้ทำตามความรู้และความคิดนั้น ๆ

2. ผู้ปกครอง ที่รักและยอมรับเด็ก จะทำตามคำแนะนำ ชี้แจงของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยเฉพาะในเรื่องการยอมรับลูกหลานของตนเองอย่างไม่มีเงื่อนไข
3. ผู้ปกครองที่มีความรู้เรื่องพัฒนาการเด็ก สามารถเข้าใจและแปลพฤติกรรมของเด็กรวมออกมาในทางที่จะนำไปสู่การปฏิบัติของผู้ปกครองต่อเด็กอย่างถูกต้องเหมาะสมยิ่งขึ้น
4. ผู้ปกครองที่มีความเข้าใจถึงผลของพฤติกรรมของผู้ปกครองที่มีต่อเด็ก จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองเพื่อให้บรรลุผลที่พึงประสงค์
5. ผู้ปกครองที่เป็นนักแก้ปัญหา สามารถวิเคราะห์ปัญหาของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก สามารถหาข้อมูลความรู้ที่เป็นประโยชน์และสามารถวินิจฉัย ตลอดจนประยุกต์เอาข้อมูลความรู้เหล่านั้นไปใช้แก้ปัญหาได้
6. ผู้ปกครองมีเทคนิคและทักษะที่จะจัดสภาพแวดล้อมภายในบ้าน เพื่อให้เกิดการอบรมเลี้ยงดูเด็กและการดำเนินชีวิตในครอบครัว เป็นไปอย่างราบรื่นปราศจากปัญหาทั้งปวง
7. ผู้ปกครองที่มีความเชื่อมั่นโดยธรรมชาติ จะมีความรู้สึกมั่นคงและสบายใจเกี่ยวกับตัวเองและมีความสามารถที่จะคิดทำในสิ่งที่ดีที่สุด เพื่อลูกหลานของตน

Auerbach (1968:35-36) ได้ให้แนวความคิดเชิงทฤษฎีที่อยู่เบื้องหลังการจัดการศึกษาสำหรับผู้ปกครองดังต่อไปนี้คือ

1. ผู้ปกครองสามารถเรียนรู้ได้
2. ผู้ปกครองมีความต้องการที่จะเรียนรู้
3. ผู้ปกครองเรียนรู้ได้ดีที่สุดในเรื่องที่ตนสนใจ
4. การเรียนรู้ จะมีความหมายที่สุด ถ้าเนื้อหาสาระที่เรียนรู้นั้นเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประสบการณ์ใกล้ชิดตัวของผู้ปกครอง
5. ผู้ปกครองจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดถ้ามีอิสระที่จะตอบสนองต่อสถานการณ์ด้วยตัวของเขาเอง
6. การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง เป็นเรื่องของการให้ประสบการณ์ทางอารมณ์มากเท่า ๆ กับการให้ประสบการณ์ทางสติปัญญา
7. ผู้ปกครองสามารถจะเรียนรู้จากกันและกันได้
8. การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง เป็นเรื่องของการให้พื้นฐานของประสบการณ์อย่างใหม่แก่ผู้ปกครอง
9. ผู้ปกครองแต่ละคนเรียนรู้ตามวิธีการของตน

พรรณนิภา สันติพงษ์ (2526:3) ได้เสนอหลักในการจัดทำโครงการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครองไว้ 3 ประการดังนี้คือ

1. โครงการที่จัดขึ้น ควรให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปกครองและเด็กมากที่สุด
2. โครงการที่จัดขึ้น ควรสนองความต้องการ ความสนใจและปัญหาของแต่ละกลุ่ม
3. การจัดโครงการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง ควรนำบุคคลจากหลาย ๆ ฝ่าย เข้า

มามีส่วนในการจัดด้วย

นิภา ทองไทย (2525:206) ได้เสนอแนะไว้ว่าหลักสูตรที่สามารถดำเนินการใช้ให้เป็นที่ยังพอใจของผู้ปกครอง ควรมีลักษณะดังนี้

1. เป็นปัญหาที่ผู้ปกครองกำลังประสบอยู่
2. เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน
3. เป็นสิ่งที่สามารถที่จะปฏิบัติได้ง่าย และมีวิธีการให้เลือกปฏิบัติได้หลายวิธี
4. เป็นสิ่งที่เหมาะสมกับพื้นฐานและสภาพแวดล้อมของผู้ปกครอง

Auerbach (1968:35-36) ขั้นตอนในการจัดการศึกษาสำหรับผู้ปกครอง ควรจะดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. การสำรวจความต้องการของผู้ปกครองก่อนการจัดทำหลักสูตรให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง เพื่อจะได้พัฒนาหลักสูตรสอดคล้องตามความต้องการและความสนใจที่สุด
2. ตั้งจุดหมายให้ชัดเจน ว่าต้องการช่วยให้ผู้ปกครองมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กในค่านิด หรือเพื่อช่วยให้ผู้ปกครองตระหนักถึงความสำคัญของปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว หรือเพื่อช่วยให้ผู้ปกครองมีความเข้าใจในบทบาทของตน และของเด็กต่อครอบครัว และต่อชุมชน เป็นต้น

3. พิจารณาเนื้อหาสาระของหลักสูตร เพื่อเลือกให้เหมาะสมตามสาระ และอยู่บนพื้นฐานทฤษฎีที่จะทำให้ผู้ปกครองเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างเหมาะสมกับกลุ่มผู้ปกครอง

4. ทหาวิธีการในการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง โดยใช้วิธีการต่อไปนี้คือ

- 4.1 วิธีการกลุ่มสัมพันธ์ ได้แก่
 - 4.1.1 การอภิปรายกลุ่ม
 - 4.1.2 การศึกษาและการอภิปราย
 - 4.1.3 การประชุมปฏิบัติการ
 - 4.1.4 การแสดงบทบาทสมมุติ

4.2 การใช้สื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ หนังสือ วารสาร โทรทัศน์ วิทยุ ภาพยนตร์ วีซีโอ ภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว

4.3 การให้ความรู้แบบตัวต่อตัว โดยการออกไปเยี่ยมผู้ปกครองตามบ้านและพูดคุยด้วยอย่างไม่เป็นทางการ

4.4 ใช้วิธีผสม โดยนำเอาหลาย ๆ วิธีมาใช้ผสมผสานกัน

นิภา ทองไทย (2525:204) ได้เสนอแนะข้อค้นพบจากผลงานวิจัยเรื่อง "หลักสูตรการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยก่อนเรียนสำหรับพ่อแม่ในชุมชนเกษตรกรรมชนบท" ว่า

1. วิธีการอบรมแบบที่ให้ผู้เข้าอบรมเป็นศูนย์กลาง เช่น การใช้วิธีกลุ่มสัมพันธ์ ไม่เป็นที่พึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรม เพราะผู้ปกครองที่เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่ไม่กล้าที่จะเสนอความคิดเห็นเพราะกลัวเสียหน้า

2. ระยะเวลาในการอบรมแต่ละหลักสูตรไม่ควรจะเกิน 10 วัน เพราะหากอบรมเกิน 10 วัน จะมีผู้เข้ารับการอบรมขาดไปครั้งหนึ่ง เพราะความเบื่อหน่าย หรือจำเป็นต้องกลับไปประกอบอาชีพในการดำรงชีวิต

3. เกี่ยวกับเพศของวิทยากรที่จะมาให้การอบรมนั้น ผู้ปกครองส่วนใหญ่ต้องการให้เป็นเพศหญิง เพราะผู้ปกครองส่วนใหญ่ที่มาเข้ารับการอบรมนั้นเป็นแม่

ประนอม รอดคำดี (2530:7) ได้ให้ข้อเสนอแนะจากการจัดกิจกรรมในชุมชนแออัด และในชนบทว่า

1. ผู้จัดกิจกรรมควรมีการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน สำรวจปัญหา และความต้องการของชุมชนล่วงหน้า เพราะแต่ละชุมชนมีลักษณะพิเศษออกไป

2. ควรปฏิบัติตนและแสดงบทบาทให้เป็นตัวอย่างที่ดี เพราะท่าทีของผู้เข้าไปในชุมชนจะถูกจับตามองตลอดเวลา

3. ต้องพร้อมต่อปัญหาทุกประเภท และรู้แหล่งที่จะส่งต่อเมื่อพบผู้มีปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขด้วยตนเองได้

4. ควรใช้วิธีการจัดกิจกรรมกลุ่มสำหรับครอบครัวในชุมชนแออัดจึงจะเหมาะสม

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ผู้ปกครองเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเด็ก ควรที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กวัย 3-6 ปี ได้เร่งพัฒนาผู้ปกครองควบคู่กับการพัฒนาเด็กด้วย แต่กระบวนความต้องการต่างกัน ผู้ปกครองนั้นต้องพยายามให้เขาตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนก่อนแล้ว

จึงให้ความรู้โดยอาศัยเทคนิควิธีที่ไม่เป็นวิชาการ เพราะว่าผู้ปกครองในชนบทส่วนมากไม่รู้หนังสือ ปัจจุบันการรณรงค์เรื่องการให้ความรู้ผู้ปกครองนี้ได้ดำเนินการกันบ้างแล้วดังจะกล่าวต่อไป

4.2 โครงการแม่สอนลูกที่บ้านในประเทศไทย

โครงการแม่สอนลูกที่บ้าน เป็นโครงการที่จะส่งเสริมให้แม่ได้ใกล้ชิด มีความสัมพันธ์และมีบทบาทในการเตรียมความพร้อมให้กับลูก ผลการวิจัยโครงการนี้จะเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งที่จะใช้เป็นแนวทางพัฒนารูปแบบการใช้บ้านเป็นสถานที่ให้การศึกษาและพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กก่อนที่จะไปโรงเรียน และเป็นข้อมูลในการพิจารณาส่งเสริมให้มีการจัดโครงการนี้โดยเฉพาะกับกลุ่มเด็กที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา ตลอดจนเด็กกลุ่มอื่นในวัยเดียวกันทั่วประเทศ

4.2.1 โครงการวิจัยแม่สอนลูกที่แฟลต 1-6 ห้วยขวาง กรุงเทพฯ โดยหน่วยศึกษานิสิตกร กรมการฝึกหัดครู (ฉวีวรรณ จึงเจริญ 2531:อค์สำเนา) เป็นโครงการทดลองวิธีการสอนนอกระบบศึกษา ซึ่งให้แม่เป็นผู้สอนลูก โดยมีวิธีการที่แนะนำให้แม่รู้จักใช้ทักษะกระตุ้นให้ลูกรู้จักคิดและเกิดการเรียนรู้ในมนต์สน์ (ความคิดรวบยอด) ด้านต่าง ๆ ให้แก่ลูกวัยก่อนประถมศึกษาที่บ้าน ลูกนั้นไม่ได้ส่งไปเรียนที่โรงเรียนหรือศูนย์เด็ก กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยนี้คือ แม่และลูกซึ่งมีอายุในช่วง 4 ปี จนถึง 4 ปี 3 เดือน ในแหล่งชุมชนแออัดเขตชานเมืองของกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างจะประกอบด้วย แม่จำนวน 30 คน และลูก 30 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ประกอบด้วย

แบบทดสอบเพื่อศึกษาพัฒนาการของเด็กไทย คัดแปลงจาก Denver Development Screening Test โดย พญ.คุณหญิง สุภา มาลากุล ณ อยุธยา และ นางวรรณช มีทรัพย์ และชุดการฝึกอบรมแม่ 4 เล่ม และแบบฝึกหัดแม่สอนลูก 24 เล่ม

บทสรุปขั้นสุดท้ายปรากฏว่า โครงสร้างและเนื้อหาของกิจกรรมต่าง ๆ ในโปรแกรมการสอนและกิจกรรมต่าง ๆ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่-ลูกในโครงการ วิธีดำเนินการ กระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างแม่-ครูอาสาสมัคร-แม่-ลูกในโครงการ เป็นที่ยอมรับได้ว่า โครงการแม่สอนลูกที่บ้านนี้น่าจะเป็นโปรแกรมที่ดี มีคุณค่าต่อกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตระหว่างแม่และเด็ก

4.2.2 โครงการวิจัยทดลองรูปแบบการให้การศึกษาแก่สตรีกลุ่มแม่บ้าน
ในชื่อเรียกว่า "แม่สอนลูก" (ปรียานุช จริยวิทยานนท์ 2531:อค์สำเนา)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นการส่งเสริมสตรีในชนบทให้มีโอกาสพัฒนาความรู้ของตนเอง
2. เพื่อสามารถนำความรู้ไปปรับปรุงคุณภาพของลูกซึ่งอยู่ในวัยก่อนเรียน โดยเน้นเฉพาะให้แม่รู้จักเตรียมความพร้อมของลูกก่อนวัยเรียนได้

ผลการทดลองคือ

1. กลุ่มทดลองต้องการให้โครงการนี้อยู่ต่อไป เพราะมีประโยชน์ต่อการเตรียมความพร้อมของลูก ลูกรู้จักเขียนหนังสือ ร้องเพลงเก่ง ภาษาพูดดีขึ้น ช่างซัก ช่างถาม กล้าแสดงออก คล่องแคล่วว่องไว
2. กลุ่มทดลองต้องการหนังสือฝึกทักษะของลูกมาก
3. กลุ่มทดลองรู้สึกว่าคุณสามารถอ่าน-เขียนได้คล่องขึ้น มีความรู้เรื่องการเลี้ยงลูก

ศิษย์

4.2.3 งานวิจัยเรื่องหลักสูตรการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน สำหรับพ่อแม่ในชุมชนเกษตรกรรมชนบท (นิภา ทองไทย 2525:5)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและพัฒนาหลักสูตรสำหรับอบรมพ่อแม่ในชุมชนเกษตรกรรมชนบท เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยก่อนเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายของการสร้างและพัฒนาหลักสูตรนี้ 3 ประการคือ

1. เพื่อให้พ่อแม่ของเด็กวัยก่อนเรียนในชุมชนเกษตรกรรมชนบทมีความรู้ความเข้าใจ และการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยก่อนเรียน ในด้านการให้โภชนาการ การป้องกัน และรักษาโรค การรักษาความสะอาดและสุขอนามัยของเด็ก และการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กวัยก่อนเรียนให้ถูกต้องมากขึ้น
2. เพื่อสนองนโยบายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ในด้านการพัฒนาเด็กวัยก่อนเรียน และการปรับปรุงคุณภาพการจัดการเลี้ยงดูเด็กวัยก่อนเรียน
3. เพื่อเสนอหลักสูตรการอบรมนี้ ให้แก่หน่วยงานที่สนใจและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเกษตรกรในชนบท และแก่ผู้สนใจอื่น ๆ ที่จะนำหลักสูตรการอบรมไปปรับใช้ต่อไป

ดำเนินการวิจัยโดยให้ความรู้เรื่องการอบรมเลี้ยงดูลูกแก่พ่อแม่อาชีพเกษตรกรรม
ระยะเวลาอบรม 7 วัน เพื่อให้พ่อแม่ นำความรู้ไปใช้กับลูก แล้วประเมินผลพ่อแม่ที่เป็นตัวอย่าง
ประชากรโดยการสังเกต

จากการนำหลักสูตรไปใช้พบว่า

การนำหลักสูตรที่ได้กำหนดไว้แล้วนี้ ไปใช้ในชุมชนเกษตรกรรมชนบทใด ๆ ควรที่จะ
คำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการใช้หลักสูตร ดังต่อไปนี้คือ

1. ลักษณะของชุมชนและคนในชุมชนควรที่จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับชุมชนที่นำหลักสูตร
ไปทดลองใช้ โดยเฉพาะในด้านของสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

2. ปัจจัยที่เอื้ออำนวยในการใช้หลักสูตรให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นสิ่งที่
ควรจะต้องเตรียมไว้ก่อนการดำเนินการอบรม ได้แก่

2.1 การกำหนดระยะเวลาในการอบรม ควรกำหนดให้เหมาะสมและอยู่ในช่วง
ที่ผู้เข้ารับการอบรมสะดวกและสามารถที่จะมาทำการอบรมได้อย่างเต็มที่

2.2 การเตรียมคู่มือผู้ทำการอบรมในแต่ละหน่วยการอบรมและจัดเตรียมอุปกรณ์
ต่าง ๆ ที่ใช้ในการอบรม โดยอุปกรณ์หรือตัวอย่างที่ใช้ควรที่จะใช้วัสดุหรือตัวอย่างที่หาได้ง่าย
ในท้องถิ่นนั้น

2.3 ผู้ทำการอบรมควรที่จะเป็นผู้ที่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
วัยก่อนเรียน และความรู้ในด้านการให้การศึกษาอบรมผู้ใหญ่ และหากเป็นไปได้ควรที่จะเลือกผู้
ทำการอบรมเป็นเพศเดียวกันกับผู้เข้ารับการอบรม และเป็นผู้ที่สามารถทำคนให้เข้ากับคนในท้องถิ่น
และเป็นที่ยอมรับของผู้เข้ารับการอบรมด้วย

2.4 การขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชน ทั้งผู้นำที่เป็นทางการ คือ นายอำเภอ
กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ เจ้าอาวาส ครูใหญ่ เจ้าหน้าที่อนามัย

3. ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการอบรม เป็นสิ่งที่ควรเตรียมการป้องกันและแก้ไขก่อน
การดำเนินการอบรมได้แก่

3.1 ความไม่พร้อมในปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการใช้หลักสูตร ตามที่กล่าวไว้ข้างต้น

3.2 งบประมาณค่าใช้จ่ายที่อาจจะต้องเตรียมไว้เป็นค่าทดแทนแก่ผู้เข้ารับการ
อบรม ที่ต้องขาดรายได้ในการดำรงชีพไปในขณะที่ต้องเข้ามารับการอบรม

3.3 การต้องปรับเปลี่ยนระยะเวลาในการอบรม ในกรณีที่มีผู้เข้ารับการอบรมมี
ความจำเป็นต้องหยุดพักพร้อมกันในช่วงที่กำหนดไว้เป็นระยะเวลาของการอบรม หรือในขณะที่ดำเนินการ
อบรม

4.2.4 โครงการสอนลูกให้ฉลาด

หลักการและเหตุผล

กรมการพัฒนาชุมชนได้ดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาเด็กมาตั้งแต่ปี 2510 โดยการสนับสนุนให้มีการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้น ในตำบลหมู่บ้าน ตามความต้องการและขีดความสามารถของประชาชน เพื่อให้การอบรมเลี้ยงดูเด็กในชนบทที่มีอายุระหว่าง 3-6 ปี ให้มีความเจริญเติบโต ทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญาเป็นไปตามวัยอย่างถูกต้อง โดยมีคณะกรรมการพัฒนาเด็ก (กพค.) ซึ่งเป็นผู้นำในชุมชนรับผิดชอบบริหารงาน กรมการพัฒนาชุมชนจะให้การสนับสนุนในสิ่งที่เกินความสามารถของชุมชนที่จะดำเนินการได้ อาทิเช่น อบรมดูแลเด็ก วัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน เครื่องเล่นในร่มและกลางแจ้ง สมทบค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็ก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานพัฒนาเด็กวัยก่อนเรียนที่ดำเนินการโดยหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนเท่าที่ผ่านมา จนถึงระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ซึ่งดำเนินการโดยการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์เลี้ยงเด็ก ชั้นเด็กเล็ก และศูนย์บริการรูปแบบอื่น ๆ นั้น ยังไม่สามารถจะให้บริการแก่เด็กในวัยนี้ได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากงบประมาณในการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีจำกัด พ่อ แม่เด็กมีฐานะยากจนไม่สามารถส่งบุตรหลานมารับการเลี้ยงดูที่ศูนย์เด็กได้ เพราะจะต้องสมทบค่าบำรุงศูนย์เป็นค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูเด็ก จากการศึกษาปี 2525 ของกองสถิติ และวิเคราะห์ภาวะการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี พบว่าเด็กอายุ 3-5 ปี จำนวนทั้งหมด 3,815,000 คน ได้รับความบริการจากศูนย์เด็กทุกรูปแบบ จำนวน 551,374 คน คิดเป็นร้อยละ 14.5 จะเห็นได้ว่ายังมีเด็กก่อนวัยเรียนอีกเป็นจำนวนมาก (85.5%) ที่ยังไม่มีโอกาสได้รับการพัฒนาความพร้อมอย่างถูกต้องเหมาะสม

การพัฒนาการของเด็กนั้น ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า เด็กจะมีการพัฒนาการทางด้านสมองถึงร้อยละ 80 ของสมองของเด็กแต่ละคน ในช่วงตั้งแต่แรกเกิดถึง 3 ปี การพัฒนาเด็กในวัยนี้ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการทำให้เด็กเกิดการพัฒนาก็คือ แม่ หรือผู้ที่ทำหน้าที่แทนแม่ เพราะเป็นผู้ที่เลี้ยงดูเด็กอย่างใกล้ชิด ส่วนบุคคลอื่นในครอบครัวจะมีความสำคัญรองลงมา แม่จะทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กให้ร่างกายแข็งแรง เจริญเติบโต และแนะนำสั่งสอนฝึกฝน อบรมลูกให้ฉลาด มีความรู้ความสามารถ มีลักษณะนิสัยที่ดีงาม ให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ถ้าหากในช่วงอายุ 3 ปีแรก เด็กยังไม่ได้รับการพัฒนาทางสมองเท่าที่ควร ไม่ได้รับการส่งเสริมให้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และยังไม่มีโอกาสเข้ารับการเลี้ยงดูในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหรือโรงเรียน

อนุบาล เด็กก็จะขาดโอกาสที่จะได้รับการพัฒนาให้เป็นเด็กที่เจริญเติบโตอย่างเหมาะสมตามวัยได้ กรมการพัฒนาชุมชนได้เล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นในเรื่องนี้ จึงได้มีนโยบายขยายขอบเขตการดำเนินงานพัฒนาเด็ก จากที่ดำเนินการเฉพาะในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ออกมาสู่เด็กในตำบล หมู่บ้าน ที่อยู่นอกศูนย์ให้ได้ มีโอกาสได้รับการพัฒนาเช่นเดียวกันอย่างทั่วถึงและเป็นกลุ่มบุคคลเป้าหมายที่สำคัญในการที่จะรับผิดชอบในการพัฒนาเด็กก็คือ ผู้นำชุมชน และพ่อแม่ผู้ปกครองของเด็ก บุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้ที่เลี้ยงดูใกล้ชิดกับเด็ก โดยการกระตุ้นให้บุคคลดังกล่าวเห็นความสำคัญและความรับผิดชอบของตนเองที่จะต้องร่วมมือกันในการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน เพื่อให้เด็กเหล่านั้นซึ่งเป็นดวงตา ดวงใจของเขาได้รับการเลี้ยงดูและพัฒนาอย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพต่อไปในอนาคต

องค์การยูนิเซฟซึ่งเป็นผู้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานพัฒนาเด็กของ กรมการพัฒนาชุมชนมาโดยตลอด โดยเฉพาะการดำเนินงานในพื้นที่อำเภอเป้าหมาย พื้นที่ยากจน 38 จังหวัด เป็นจังหวัดที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 17 จังหวัด ภาคเหนือ 16 จังหวัด

(ยกเว้นจังหวัดพิจิตร) และภาคใต้ 5 จังหวัด (จังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี พัทลุง และสตูล) ได้ให้การสนับสนุนอุปกรณ์ เครื่องเล่นสำหรับเด็กโดยตรง การสร้างคู่มือการผลิตและใช้สื่อเพื่อพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน เพื่อกระตุ้นให้ผู้นำ พ่อ แม่ ได้รู้จักผลิตสื่อของเล่นต่าง ๆ ให้เด็ก และเล่นกับเด็ก การให้การสนับสนุนการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่และองค์กรที่เกี่ยวข้อง ในการดำเนินงาน ขณะเดียวกันก็ได้จัดทำหนังสือคู่มือในการพัฒนาเด็กชั้นอีก 1 ชุด เรียกว่า "คู่มือสอนลูกให้ฉลาด" เป็นคู่มือที่ให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง ใช้เป็นเครื่องมือหรือหรืออุปกรณ์ในการพัฒนาเด็กที่บ้านยามว่างในชีวิตประจำวัน โดยใช้บ้านเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่เด็ก คู่มือดังกล่าวประกอบด้วยหนังสือ 2 เล่ม เป็นคู่มือสำหรับพ่อแม่ ผู้ปกครองใช้เป็นแนวทางในการสอนลูก 1 เล่ม อีก 1 เล่มเป็นแบบฝึกสำหรับลูก

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้พ่อแม่ ญาติพี่น้อง หรือผู้เลี้ยงดูใกล้ชิดกับเด็กใช้แนวทางในหนังสือคู่มือฯ สอนลูกหลานอยู่กับบ้านยามว่างในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนาทางด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ สังคม และสติปัญญา
2. เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางด้านความคิดของเด็กวัย $2\frac{1}{2}$ - 6 ขวบ ซึ่งเป็นวัยที่เด็กกำลังเรียนรู้จากภาษาและการเลียนแบบ

3. เพื่อเปลี่ยนลักษณะนิสัยของแม่ พ่อ ญาติพี่น้อง หรือผู้ที่เลี้ยงดูใกล้ชิดกับเด็กในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ให้ใช้วิธีที่ถูกต้องตามแนวทางในหนังสือคู่มือฯ โดยการพูดคุย ทำของเล่นให้ ชื่อของเล่นให้ ใ้กำลังใจ พาเที่ยว ปลอดภัย บอกเหตุผล ชักถาม ใช้สอยงานบ้าน เล็ก ๆ น้อย ๆ และฝึกลักษณะนิสัยที่ดีให้ลูกหลาน

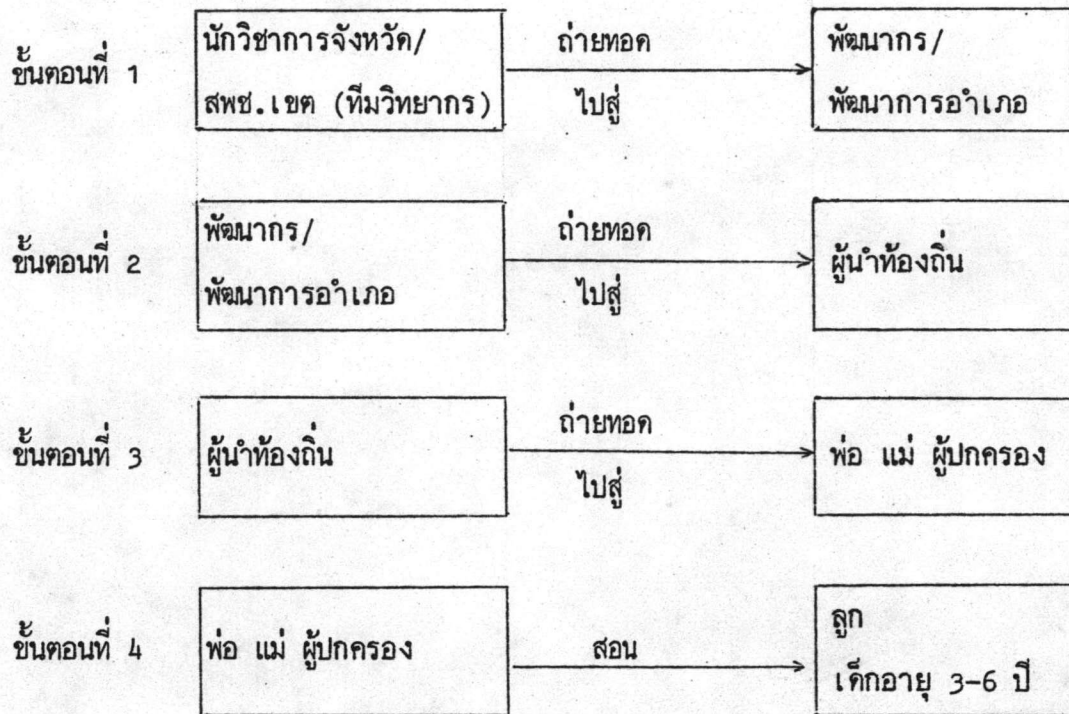
4. เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของลูกให้เป็นเด็กกล้าพูด พูดชัดถ้อยชัดคำ พูดจาอ่อนโยน สุภาพ ช่างชักถาม สามารถเล่าเรื่องได้ มีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าแสดงออก ช่วยตัวเองได้ กระตือรือร้นสนใจที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ช่วยงานบ้านได้ เคลื่อนไหว คล่องแคล่ว มีอารมณ์ดี มีน้ำใจ มีจิตเมตตา และสังคมดี

5. เพื่อเป็นการช่วยเด็กก่อนวัยเรียนในตำบลหมู่บ้านชนบท ให้มีโอกาสได้รับการพัฒนาความพร้อมอย่างทั่วถึงทุกพื้นที่

ขั้นตอนและวิธีดำเนินการ

ขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้

การใช้หนังสือคู่มือสอนลูกให้ฉลาด มีลักษณะพิเศษอยู่ที่ว่า จะต้องใช้สอนตัวต่อตัว ระหว่างพ่อหรือแม่และเด็ก 1 ชุด กรมการพัฒนาชุมชน จึงได้กำหนดระบบให้มีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการสอนลูกให้ฉลาด ตั้งแต่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติไปจนถึงสามารถทำให้พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ซึ่งอยู่ในตำบล หมู่บ้าน สามารถสอนลูกของตนเองได้อย่างถูกต้อง โดยพัฒนาการประจำกลุ่ม ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการในพื้นที่เป็นผู้ดำเนินการตามระบบ การถ่ายทอดความรู้ คือ

แต่ละจุดที่ดำเนินการจะมีจำนวนผู้รับการถ่ายทอดและผู้ถ่ายทอดความรู้ตามขั้นตอนดังนี้

พัฒนากร 1 คน $\xrightarrow[\text{ไปสู่}]{\text{ถ่ายทอด}}$ ผู้นำท้องถิ่นไม่น้อยกว่า 3 คน

ผู้นำท้องถิ่น 1 คน $\xrightarrow[\text{ไปสู่}]{\text{ถ่ายทอด}}$ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ไม่น้อยกว่า 3 คน

พ่อ แม่ ผู้ปกครอง $\xrightarrow{\text{สอน}}$ ลูก (เด็ก) ของตนเอง

4.3 โครงการการให้ความรู้พ่อแม่ ผู้ปกครองในต่างประเทศ

โครงการในการให้การศึกษาแก่ พ่อ แม่ ผู้ปกครองในประเทศต่าง ๆ ได้มีผู้จัดทำโครงการต่าง ๆ เพื่อนำผู้ปกครองเข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน และให้การศึกษาแก่ผู้ปกครองในประเทศสหรัฐอเมริกา นิวซีแลนด์ และอิสราเอล (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ม.ป.ป.:168-193) โครงการเหล่านี้จะขอนำมาเสนอเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการเตรียมโครงการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง โครงการเหล่านี้ ได้แก่

4.3.1 โครงการโฮมสตาร์ท (Home Start Program) โครงการโฮมสตาร์ท เป็นโครงการสาธิตการนำ พ่อ แม่ ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนในการศึกษาของเด็กเล็ก โครงการหนึ่งในหลาย ๆ โครงการที่อยู่ภายใต้โครงการใหญ่ชื่อ เฮดสตาร์ท (Head Start) ของสหรัฐอเมริกา เป้าหมายสำคัญของโครงการโฮมสตาร์ท ก็คือ เพิ่มความสนใจให้แก่พ่อแม่ ผู้ปกครอง เกี่ยวกับความสำคัญของคนที่มိต่อเด็ก รวมทั้งการสร้างความสนใจให้แก่นักวิชาชีพทั้งหลายด้วยว่า หน้าที่อันสำคัญประการหนึ่ง คือ ช่วยเหลือสนับสนุนให้ครอบครัวสามารถดูแลเด็กได้อย่างถูกต้อง และมีสมรรถภาพอีกด้วย

4.3.2 โครงการศึกษาสำหรับพ่อแม่ ผู้ปกครองที่ฟลอริดา (Florida Parent Education Program) โครงการนี้นับเป็นโครงการทดลองของโครงการเฮดสตาร์ท อีกโครงการหนึ่งที่ได้รับความสำเร็จมากที่สุด ในการนำเอาพ่อแม่ เข้ามาร่วมในโครงการการศึกษาเด็กเล็ก ควบคู่ไปกับการให้การศึกษาแก่พ่อแม่ โดยอาศัยพื้นฐานทางธรรมชาติที่ว่า "พ่อแม่ ย่อมรักลูกของตน และต้องการที่จะทำอะไรให้แก่ลูกของตนอยู่แล้ว"

4.3.3 โครงการเพลย์เซ็นเตอร์ ในประเทศนิวซีแลนด์ (Play Centers) โครงการนี้ นับเป็นโครงการที่กล่าวได้ว่า พ่อ แม่ เข้าไปมีส่วนร่วมด้วยทั้งหมด นับตั้งแต่การจัดตั้งการบริหาร และการดำเนินงาน โดยมีการควบคุมมาตรฐานที่รัฐบาลระดับชาติของนิวซีแลนด์รับรอง และสามารถจัดบริการให้แก่เด็กเล็กได้ถึงประมาณหนึ่งในสามของเด็กที่มีอายุก่อนวัยเรียนทั้งหมดของประเทศ ปรัชญาเบื้องหลังโครงการดังกล่าวนี้คือ "พ่อแม่ คือครูคนแรก และครูที่ดีที่สุดของลูก"

4.3.4 โครงการศูนย์การศึกษาสำหรับพ่อแม่ ผู้ปกครอง ในประเทศนิวซีแลนด์ (The Family Education Center) โครงการนี้ นับเป็นอีกโครงการหนึ่งของนิวซีแลนด์ที่ให้ผู้ปกครองและชุมชนในท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการในเรื่องการศึกษาของเด็กเล็กในชุมชน เป็นโครงการที่ริเริ่มสำหรับกลุ่มชนเมารีโดยเฉพาะ แนวนโยบายที่สำคัญ

ของโครงการนี้ก็คือ ทุกอย่างที่ทำเนิกรไปจะถูกกำหนดหรือตัดสินใจโดย พ่อ แม่ ของเด็กที่มา
รับบริการ และโดยชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเป้าหมายหรือวิธีดำเนินการ นอกจากนี้ยังถึอนโยบายว่า
"เคารพในความคิดเห็นของ พ่อ แม่ และยอมรับภาษา และวัฒนธรรมที่เด็กใช้ และคุ้นเคยมาจาก
ที่บ้าน"

4.3.5 โครงการให้การศึกษาร่วมมือจากผู้ปกครองของประเทศ
อิสราเอล เนื่องจากประเทศอิสราเอลเป็นประเทศที่ประกอบด้วยพลเมืองที่อพยพมาจากประเทศ
ต่าง ๆ มากมาย ำทให้ประสบปัญหาด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคม การให้การศึกษแก่เด็ก
แต่เพียงอย่างเดียว จึงไม่ประสบความสำเร็จ จึงได้มีความพยายามที่จะส่งเสริมความร่วมมือและ
ให้การศึกษแก่ผู้ปกครองขึ้นหลายวิธี โดยเน้นให้ผู้ปกครองมีบทบาทในการให้การช่วยเหลือลูกของ
ตนที่บ้าน โครงการดังกล่าวชื่อ โครงการ KEDMA (Nir Jarniv: ม.ป.ป.:1-7)

5. โครงการวิจัยการประเมินผลโครงการสอนลูกให้ฉลาด

โครงการสอนลูกให้ฉลาดนี้ได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี 2527 แล้ว โดยมี
การทดลองใช้คู่มือสอนลูกให้ฉลาด และแบบฝึก เป็นโครงการนำร่องในจังหวัดเป้าหมายของ
ยูนิเซฟ 5 จังหวัด เมื่อได้ผลมาปรับปรุง แก้ไข คู่มือสอนลูกให้ฉลาด และแบบฝึก เรียบร้อยแล้ว
ในปี 2529 กรมการพัฒนาชุมชน และองค์การยูนิเซฟ ได้มอบหมายให้ภาควิชาประถมศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำการประเมินผลโครงการ เพื่อจะได้หาแนวทางใน
การส่งเสริม สนับสนุน หรือแก้ไข ปรับปรุง โครงการนี้ให้ดำเนินต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ
และบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ โดยการประเมินโครงการสอนลูกให้ฉลาด ได้กำหนดวัตถุประสงค์
ของการประเมินไว้ดังนี้

1. เพื่อทราบการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กหลังจากที่ได้รับการ
อบรมตามคู่มือ
2. เพื่อทราบการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของพ่อ แม่ หรือผู้ปกครอง ที่
เป็นผู้สอน ตามคู่มือในการเลี้ยงดูเด็ก
3. เพื่อทราบปัญหา อุปสรรค ในการใช้คู่มือ และแบบฝึก
4. เพื่อทราบปัญหา อุปสรรค ของระบบการถ่ายทอดทุกขั้นตอน จาก
เจ้าหน้าที่ระดับจังหวัด ไปจนถึง พ่อ แม่ หรือผู้ปกครอง และเด็ก
5. เพื่อทราบผลสัมฤทธิ์ของโครงการสอนลูกให้ฉลาด

การออกแบบการประเมิน

การวิจัยเป็นวิจัยเชิงประเมิน (Evaluative Research) ซึ่งใช้เวลารวมทั้งสิ้น 1 ปี เพื่อทราบผลสัมฤทธิ์ของโครงการ ได้ทำการประเมินดังนี้

1. ประเมินทัศนคติของผู้ร่วมโครงการ ซึ่งได้แก่ กลุ่มประชากร 4 กลุ่ม คือ วิทยากร พัฒนาการ ผู้นำ และแม่ หรือผู้สอนแทนแม่
2. ประเมินการเตรียมการในการดำเนินโครงการ
3. ประเมินการใช้คู่มือและแบบฝึก
4. ประเมินกระบวนการถ่ายทอด
5. ประเมินพฤติกรรมของแม่หรือผู้สอนแทนแม่
6. ประเมินพัฒนาการของเด็ก

การสุ่มตัวอย่าง

สุ่มจังหวัดในแต่ละเขต และสุ่มอำเภอในแต่ละจังหวัด ด้วยวิธีสุ่มอย่างง่าย จากนั้นใช้จุดดำเนินการทั้งหมด 2 จุด ของแต่ละอำเภอ ในกลุ่มตัวอย่างและใช้ทีมวิทยากร ผู้นำ และ พัฒนาการทั้งหมด ส่วนจำนวนแม่หรือผู้สอนแทนแม่และลูก ได้จากการกำหนดโดยผู้นำในกลุ่ม ตัวอย่างประชากร ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้นดังนี้ จากการสุ่มได้ 12 จังหวัด 19 อำเภอ และ 38 จุดดำเนินการ จำนวนกลุ่มตัวอย่างประชากร ได้วิทยากร 21 คน พัฒนาการ 38 คน ผู้นำ 114 คน แม่ หรือผู้สอนแทนแม่ 228 คน และเด็ก 228 คน

การเก็บข้อมูล

มีการเก็บข้อมูลเป็น 2 ระยะ ระยะเริ่มโครงการและระยะภายหลังจากที่โครงการ ดำเนินไปแล้วประมาณ 10 เดือน โดยออกเดินทางเก็บข้อมูลครั้งแรกเมื่อวันที่ 21-27 ตุลาคม 2529 และครั้งที่สองเมื่อวันที่ 13-26 กรกฎาคม 2530

เครื่องมือที่ใช้

มีลักษณะเป็นแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตพฤติกรรม และแบบทดสอบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้ค่าสถิติที่เป็นการแจกแจงความถี่ การหาค่าเฉลี่ย การหาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกลุ่มด้วยค่าสถิติ T และการใช้วิธีวิเคราะห์แบบ Non-parametric

การเก็บรวบรวมข้อมูล

หลังจากที่ได้เตรียมเครื่องมือพร้อมแล้ว ได้จัดทำการฝึกปฏิบัติให้กับผู้ช่วยวิจัย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนิสิตปริญญาโท สาขาการศึกษาปฐมวัย และประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยใช้เวลาการฝึกปฏิบัติ 1 วัน ก่อนการออกเก็บข้อมูลครั้งแรก และจัดอบรมซ้ำก่อนการออกเก็บข้อมูลในครั้งหลัง โดยมีผู้วิจัยร่วมเดินทางออกไปเก็บข้อมูลภาคสนามด้วย

การจัดเตรียมเครื่องมือ ได้ใช้การรวมชุดของข้อมูลตามลักษณะกลุ่มตัวอย่างย่อยเป็นชุด ๆ เพื่อสะดวกต่อการเก็บข้อมูล ในการเก็บข้อมูล ทางคณะวิจัย ได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่กรมฯ ระดับส่วนกลาง และระดับท้องถิ่น ติดต่อบริษัทงานกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้นำและแม่ ตลอดจนอำนวยความสะดวกระหว่างการเดินทางภายในท้องถิ่น และการสื่อสารระหว่างการเก็บข้อมูล

ลักษณะกลุ่มตัวอย่างประชากร

วิทยาการส่วนใหญ่เป็นหญิง (86%) โดยมีอายุระหว่าง 20-50 ปี และอยู่ในช่วงอายุ 31-40 ปี (45%) เป็นส่วนใหญ่ มีระดับการศึกษาตั้งแต่ชั้นมัธยม ถึง ปริญญาตรี โดยส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาในระดับปริญญาตรี (63%) พัฒนาการส่วนใหญ่เป็นชาย (67%) และมีอายุอยู่ในช่วงเดียวกับวิทยาการ ระดับการศึกษาของพัฒนาการมีตั้งแต่ชั้นมัธยม ถึง ปริญญาตรี โดยกระจายในสัดส่วนที่พอ ๆ กัน ผู้นำท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นหญิง โดยมีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป แต่การกระจายของอายุส่วนใหญ่อยู่ในระหว่าง 31-40 ปี (46%) ระดับการศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถม 4-7 (81%) และไม่มีผู้ใ้มีวุฒิปริญญาตรีเลย แม่ หรือผู้สอนแทนแม่ ส่วนใหญ่เป็นหญิง (91%) อายุอยู่ในระหว่าง 20-30 ปี (58%) และระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบชั้นประถม 4-7 (91%) และเด็กส่วนใหญ่เป็นหญิง (58%) เป็นชาย (42%) อายุอยู่ในช่วง 5-6 ปี (34%) 3-4.9 ปี (60%) และต่ำกว่า 3 ปี (6%)

ผลการวิจัย

แยกกล่าวตามลักษณะคำถามการประเมินเป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. ทศนคติและความเชื่อของผู้เข้าสู่โครงการ

จากการใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ กับกลุ่มตัวอย่างประชากรทั้ง 4 ลักษณะ โดยถามทศนคติและความเชื่อใน 3 องค์ประกอบ คือ ทศนคติด้านธรรมชาติของเด็ก ความเชื่อในประสิทธิภาพของโครงการสอนลูกให้ฉลาด และความเชื่อต่อกระบวนการถ่ายทอด

องค์ประกอบที่ 1

ประชากรทุกกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติที่ดีต่อธรรมชาติของเด็ก คือ เด็กชนบทมีความเฉลียวฉลาด ไม่ว่าที่บ้านหรือที่ศูนย์ ทุกกลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยในระดับมากที่สุดถึง 50% ในระดับมาก 20% ระดับปานกลาง 22% และเห็นว่าเด็กชนบทมีความเฉลียวฉลาดน้อย โดยการสอนที่บ้าน/ศูนย์ ช่วยให้เด็กฉลาดขึ้นมีประมาณ 6.6%

องค์ประกอบที่ 2

ประชากรส่วนใหญ่ (77%) มีความเชื่อว่า เด็กก่อนวัยเรียน จำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจ เช่นที่กำหนดไว้ในคู่มือสอนลูกให้ฉลาด และการสอนเด็ก มีความจำเป็นอย่างมาก ส่วนผู้ที่ไม่มีความเชื่อมีจำนวนน้อยมาก (1%)

องค์ประกอบที่ 3

ประชากรส่วนใหญ่ (80%) เชื่อว่าพ่อ แม่ สามารถสอนลูกตัวเองที่บ้านได้ และมีเพียงส่วนน้อย (.2%) ที่ไม่เห็นด้วย

สรุปได้ว่าทัศนคติและความเชื่อของกลุ่มตัวอย่างประชากรทั้งหมด มีทัศนคติและความเชื่อที่ดีต่อโครงการสอนลูกให้ฉลาด

2. การเตรียมการในแต่ละขั้นตอน

ข้อมูลในส่วนนี้ได้จากการสอบถามเจ้าหน้าที่ของกรมการพัฒนารัฐบาล ซึ่งได้ให้ข้อมูลว่า ทางกรมฯ ได้จัดเอกสาร และคู่มือ อย่างเพียงพอแก่สมาชิกที่อยู่ในโครงการฯ และได้จัดส่งไปทันเวลาเพื่อดำเนินการในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีกำหนดการเริ่มดำเนินการไม่พร้อมกัน สรุปได้ว่า การเตรียมการได้ดำเนินไปแล้วอย่างเหมาะสม

3. การศึกษาเกี่ยวกับปัญหาหนังสือ คู่มือ และแบบฝึก

ในการศึกษาปัญหาการใช้คู่มือ และแบบฝึก ได้เก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นความคิดเห็น และปัญหาที่ได้พบจากการใช้คู่มือ และแบบฝึก โดยใช้แบบสำรวจ ซึ่งประกอบด้วยรายการปัญหาเพื่อการสำรวจ 4 ส่วน คือ ปัญหาเกี่ยวกับเนื้อเรื่อง ปัญหาเกี่ยวกับภาพประกอบ ปัญหาเกี่ยวกับกิจกรรมที่จัดไว้ และปัญหาเกี่ยวกับภาษา

แบบสำรวจนี้ได้ใช้กับกลุ่มบุคคลในโครงการฯ ทั้ง 4 กลุ่ม สำหรับกลุ่มวิทยากร และพัฒนากร ใช้วิธีการให้เขียนตอบ ส่วนกลุ่มผู้นำและกลุ่มแม่ ใช้วิธีการสัมภาษณ์ ความคิดเห็นที่ได้จากคนทั้ง 4 กลุ่มนี้ มีลักษณะต่าง ๆ กัน ขึ้นอยู่กับ พื้นฐานการศึกษา ประสบการณ์การใช้ที่ผ่านมา และการรู้สึกต่อปัญหาที่ต่างกัน คำตอบจากแบบสำรวจได้นำมาประกอบ แล้วตรวจสอบ ลักษณะปัญหาที่ได้จากการประมวลข้อมูลกับความสมเหตุสมผลของประเด็นปัญหานั้น ตามการพิจารณาโดยคณะกรรมการวิจัย ข้อความเห็นที่ได้รับทุกข้อ ได้ผ่านการตรวจสอบ แล้วนำมา เรียงลำดับความรุนแรง ตามความสอดคล้องของกลุ่มผู้ตอบ ซึ่งปรากฏผลดังนี้

1. คู่มือ พบว่าลำดับความรุนแรงของปัญหาใน 3 ลำดับแรก คือ

ก. เนื้อเรื่องยากเกินไป

ข. เนื้อหาซ้ำซากจนน่าเบื่อ การจัดลำดับเนื้อหาไม่เหมาะสม และรูปภาพ

ขัดแย้งกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

ค. โอกาสในการจัดทำกิจกรรมน้อยลง

2. แบบฝึก พบว่าลำดับความรุนแรงของปัญหาใน 3 ลำดับแรก คือ

ก. เนื้อเรื่องยากเกินไป

ข. กิจกรรมค่อนข้างซับซ้อนหรือยาวเกินไป

ค. รูปภาพขัดแย้งกับวัฒนธรรม

กล่าวโดยสรุปพบว่า ความคิดเห็นของปัญหาในการใช้คู่มือและแบบฝึก มีลักษณะเหมือนกันอยู่ประการหนึ่งคือ เนื้อเรื่องยากเกินไป และจากการพิจารณาเพิ่มเติมของคณะวิจัย พบอีก ด้วยว่า คู่มือและแบบฝึก ขาดความสอดคล้องในแง่กิจกรรมกับเนื้อหา และมีการอธิบายวิธีการ สอนหรือการทำกิจกรรมไม่ชัดเจน

4. การศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการเด็ก

แบ่งการศึกษาออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกใช้แบบทดสอบเพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของ พัฒนาการทางสติปัญญา และทางภายในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประสาทตากับกล้ามเนื้อ และส่วนที่สองเป็นแบบสัมภาษณ์แม่ เกี่ยวกับพัฒนาการของลูกในด้านต่าง ๆ คือ ทางกาย (การเคลื่อนไหว) ทางอารมณ์ และสังคม

ในการศึกษาพัฒนาการโดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ ได้กำหนดเนื้อหาตาม
จุดประสานการเรียนรู้ในคู่มือ ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ส่วนคือ

1. พัฒนาการด้านความเข้าใจ และมโนทัศน์ต่าง ๆ
2. พัฒนาการด้านความสัมพันธ์ของประสาทตา และกล้ามเนื้อมือ
3. พัฒนาการด้านภาษา

แบบทดสอบได้ผ่านการทดลองใช้และปรับปรุง โดยมีลักษณะข้อสอบเป็นแบบ
ตัวเลือกที่เป็นรูปภาพ เป็นแบบลากต่อเติมเส้น และเป็นการเล่าเรื่องจากรูปภาพ

ผลการทดสอบ 2 ครั้ง ได้ค่าเฉลี่ยจากคะแนนเต็ม 40 คะแนน ในการทำ
ข้อสอบทั้งชุด เป็น 30.8 และ 44.8 ตามลำดับ ซึ่งเมื่อทดสอบความแตกต่าง หาผลสอบ
ทั้งสองครั้ง พบว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในองค์ประกอบที่เกี่ยวกับพัฒนาการ
ด้านความเข้าใจและมโนทัศน์ต่าง ๆ ส่วนในองค์ประกอบด้านอื่น ๆ ไม่มีความแตกต่างอย่าง
มีนัยสำคัญทางสถิติ แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแล้วพบว่า เด็กมีการพัฒนาขึ้นทุกองค์ประกอบ
เพื่อใช้การพิจารณาเกณฑ์ผ่านขั้นต่ำ คือ ร้อยละ 70 ของแบบทดสอบ มาพิจารณาผลการทดสอบ
ของเด็กพบว่า เมื่อเริ่มโครงการมีเด็ก ร้อยละ 14 ผ่านเกณฑ์ทั้งฉบับ แต่ภายหลังจากการ
ดำเนินการในโครงการไปแล้ว มีเด็กผ่านเกณฑ์เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 59

สรุปได้ว่า ถ้าพิจารณาจากการตั้งเกณฑ์ร้อยละ 70 ของแบบทดสอบ จะมีเด็กผ่าน
เกณฑ์ขั้นต่ำ หลังดำเนินการโครงการเพียงองค์ประกอบเดียวคือ ด้านความเข้าใจ และมโนทัศน์
ต่าง ๆ ส่วนองค์ประกอบที่ 2 และที่ 3 ไม่มีเด็กผ่านเกณฑ์ถึงร้อยละ 70 แต่ถ้าพิจารณา
เปรียบเทียบจำนวนที่ผ่านเกณฑ์ในการสอบทั้งสองครั้งแล้วจะพบว่าสูงมาก คือ เพิ่มขึ้นถึง
ร้อยละ 26 และ 39 ตามลำดับ

ในการศึกษาพัฒนาการโดยใช้แบบสัมภาษณ์แม่ถึงพฤติกรรมของลูก มีขอบเขตการ
ศึกษาพัฒนาการอยู่ 3 ส่วนคือ

1. การเคลื่อนไหว (การใช้มือ แขน ขา และการช่วยตนเอง)
2. การแสดงการพูดคุยโต้ตอบซักถาม (การซักถาม เล่าเรื่อง และการตอบคำถาม)
3. การแสดงความรู้สึก (ความมั่นใจในการแสดงออก ความรับผิดชอบ ความมี

น้ำใจ และความเมตตา)

ผลการวิเคราะห์พบว่า ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในพัฒนาการทั้ง 3 ส่วน เมื่อเปรียบเทียบการเก็บข้อมูลทั้งสองครั้ง แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแล้วพบว่า โดยส่วนรวมแล้วแม่ได้ประเมินพฤติกรรมของลูกอยู่ในระดับดี ทั้งก่อนและหลังดำเนินโครงการ แม้ว่าผลการรายงานพฤติกรรมของแม่ทั้งสองครั้ง จะไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สรุปผลการศึกษาพัฒนาการของเด็ก พบว่า เด็กมีพัฒนาการเพิ่มขึ้นในด้านพัฒนาการทางสติปัญญา ส่วนในด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคมนั้น แม้ว่าจะไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่เด็กมีการพัฒนาทางการเคลื่อนไหว อารมณ์ และสังคมอยู่ในระดับดี ตามการรับรู้ของแม่ และยังคงอยู่ในระดับเดิม เมื่อเปรียบเทียบการประเมินทั้งก่อนและหลังการดำเนินโครงการ

5. การศึกษาพฤติกรรมของแม่

จากวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ในโครงการสอนลูกให้ฉลาด ถึงความคาดหวังให้แม่มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการอบรมเลี้ยงดูลูก เพื่อให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงได้มีการศึกษาพฤติกรรมแม่ก่อนและหลังดำเนินโครงการ เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการสอนของแม่ในด้านการให้ความรัก ความเอาใจใส่ต่อลูก การใช้เวลา และความสนใจต่อกิจกรรมที่ลูกทำ การใช้ภาษาถ้อยคำ และเหตุผล ตลอดจนการแสดงออกในด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผลของการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาด้วยเครื่องมือชุดนี้พบว่า

1. พฤติกรรมทางวาจา :

แม่ส่วนใหญ่แสดงพฤติกรรมทางด้านวาจาที่พึงประสงค์อยู่ในระดับปานกลาง แม้ว่าจะมีแนวโน้มของการแสดงพฤติกรรมทางวาจาสูงขึ้น แต่ไม่มีความแตกต่างของพฤติกรรมก่อนและหลังดำเนินโครงการอย่างมีนัยสำคัญ

2. พฤติกรรมทางกาย :

พบว่า พฤติกรรมการสอนก่อนดำเนินการโครงการ แม่มีพฤติกรรมสอนลูกน้อยในระดับปานกลาง และหลังดำเนินโครงการก็พบในระดับเดิม และไม่มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมการสอนที่สูงขึ้นหรือทำมากขึ้น

สรุปได้ว่า พฤติกรรมของแม่ก่อนและหลังดำเนินโครงการไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยพฤติกรรมเหล่านี้มีการแสดงออกบ่อยในระดับปานกลางทั้งก่อนและหลังการเก็บข้อมูล

6. กระบวนการถ่ายทอด

ในส่วนของกระบวนการถ่ายทอด ซึ่งแบ่งกิจกรรมเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

(ก) การถ่ายทอดหรือการสอน ซึ่งมี 4 ขั้นตอน ใน 3 ขั้นตอนแรก ได้ข้อมูลการประเมินจาก 2 ทางคือ การประเมินตนเอง และผู้รับการถ่ายทอดเป็นผู้ประเมิน การประเมินใช้แบบสอบถาม หรือแบบสัมภาษณ์ ตามความเหมาะสมของกลุ่มผู้ตอบ ซึ่งประกอบด้วยประเด็นคำถาม ดังนี้

1. หลักการถ่ายทอดที่ดี ได้แก่

- การแจ้งวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนทราบก่อน
- การสอนให้เข้าใจในเนื้อหาและวิธีการ
- การให้ผู้เรียนได้ซักถาม และแสดงความคิดเห็น
- การอธิบายและตอบข้อซักถาม
- การใช้ภาษาเสียงและลักษณะการพูดที่สื่อความหมาย

2. ความเหมาะสมกับท้องถิ่น ได้แก่ การใช้ภาษาท้องถิ่นในระหว่างสอน และการใช้อุปกรณ์ที่หาง่ายจากท้องถิ่น

3. การสอนและสาธิตการใช้คู่มือและแบบฝึก

4. ความเพียงพอของเวลา

ผลการประเมินรวมพบว่า กลุ่มบุคคลใดในทุกขั้นตอน ได้ประเมินการถ่ายทอดอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายพฤติกรรมตามประเด็นคำถามในแต่ละขั้นตอนของการถ่ายทอด พบว่า ในขั้นตอนที่ 1 วิทยากรประเมินประเด็นของเวลาว่ายังค่อนข้างน้อย และในประเด็นของพฤติกรรมการใช้ภาษาถิ่นในการอบรมนั้น ได้ใช้ค่อนข้างน้อย ในขั้นตอนที่ 2 และ 3 นั้น ผลการประเมินในประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวอยู่ในระดับดี และปานกลาง ไม่มีประเด็นที่ประเมินในระดับค่อนข้างน้อยหรือน้อยแต่อย่างใด

ส่วนการถ่ายทอดขั้นตอนที่ 4 เป็นการสอนแม่ การรวบรวมข้อมูลส่วนนี้ ใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมการสอนของแม่โดยตรง และพบวิธีการสอนที่แม่ใช้ในการสอนลูกมากที่สุด 2 วิธีคือ

-แม่ให้ลูกดูภาพในหนังสือคู่มือ แม่ชี้แล้วชวนลูกสนทนาตาม (40%)

-แม่อ่านข้อความในหนังสือคู่มือแล้วชี้ให้ลูกอ่านตามทุกตัวอักษร (35%)

ในการสอนให้ลูกทำแบบฝึกหัด พบว่า ส่วนใหญ่แม่ให้ลูกทำแบบฝึกหัดตามความสนใจและความพอใจเอง อาจทำหน้าที่ไหนก็ได้ หรือระบายสีก็ได้ (62%) มีเพียงบางส่วน (16%) ที่ดูแลให้ลูกทำอย่างสอดคล้องกับคู่มือที่แม่สอน

(ข) การประเมินผู้รับการถ่ายทอด เป็นการประเมินการรับรู้ของบุคคลในขั้นตอนการถ่ายทอดแต่ละขั้นว่า ผู้เรียนมีความสามารถนำวิธีการถ่ายทอดไปทำการถ่ายทอดต่อหรือไม่ การรวบรวมข้อมูลนี้ใช้วิธีการประเมินตนเองของผู้รับการถ่ายทอดและผู้ให้การถ่ายทอดเป็นผู้ประเมินผู้เรียน ผลการสำรวจพบว่า ในแต่ละขั้นตอนของการถ่ายทอด มีความสอดคล้องกันระหว่างผู้รับการถ่ายทอดประเมินตนเองกับผู้ให้การถ่ายทอดเป็นผู้ประเมิน

สรุปได้ว่า ผลการรับการถ่ายทอดอยู่ในระดับปานกลาง กล่าวคือ ผู้รับการถ่ายทอดได้ให้ความสนใจในการสอน ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ มีการซักถาม แลกเปลี่ยนประสบการณ์อยู่ในระดับปานกลาง และทุกกลุ่มให้การประเมินว่า ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปสอนต่อได้ในระดับปานกลาง

ดังนั้นกระบวนการถ่ายทอดทั้ง 2 กิจกรรม คือ การถ่ายทอดและการรับการถ่ายทอด ได้รับการประเมินด้วยวิธีการประเมินตนเอง และคู่มือกิจกรรมประเมินการถ่ายทอด ได้รับการประเมินอยู่ในระดับปานกลางทั้ง 2 กิจกรรม ตามลำดับ

ผลการประเมิน

จากการดำเนินการวิจัยเชิงประเมิน เพื่อทราบผลสัมฤทธิ์ของโครงการสอนลูกให้ฉลาด ได้ดำเนินการวิจัยเพื่อได้สารสนเทศจากการวิจัย 6 ประการคือ

1. ทักษะคติ และความเชื่อของผู้ร่วมโครงการ
2. การเตรียมการในแต่ละขั้นตอนของโครงการ

3. การเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของเด็ก
4. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของแม่
5. ปัญหาในการใช้คู่มือและแบบฝึก
6. ระบบการถ่ายทอด

ข้อค้นพบทั้ง 6 ประการนี้นำมาประกอบเป็นสาระสนเทศของการประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการ ซึ่งได้กำหนดเกณฑ์การประเมินไว้ดังนี้

1. ด้านทัศนคติและความเชื่อของผู้ร่วมโครงการ มีทัศนคติที่ดีต่อโครงการสอนลูกให้ฉลาด
2. ด้านการเตรียมการในแต่ละขั้นตอนของโครงการ มีความพร้อมในการเตรียมการด้าน เอกสาร อุปกรณ์ ที่ใช้ในการถ่ายทอด
3. ด้านการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของเด็ก มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของร่างกาย อารมณ์ และสังคมอยู่ในระดับดี และสำหรับในด้านสติปัญญาที่ใช้การวัดด้วยข้อทดสอบนั้น ถือการเปลี่ยนแปลงโดยการผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ของจุดประสงค์ที่ทำการวัด
4. ด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของแม่ แม่มีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับคำแนะนำในคู่มือ
5. ด้านปัญหาในการใช้คู่มือและแบบฝึก ใช้เกณฑ์พิจารณา 3 ด้านคือ
 1. ผลสอบเด็ก
 2. ความเห็นของผู้ใช้
 3. ความสอดคล้องของความเห็นของผู้ใช้และผู้ประเมิน
6. ด้านระบบการถ่ายทอดใช้เกณฑ์การพิจารณาจากผลการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของเด็ก และพฤติกรรมการถ่ายทอดสอดคล้องกับหลักการถ่ายทอดที่ดี

การประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการ พิจารณาจากมิติต่าง ๆ ที่ประเมิน ดังนี้

1. สิ่งที่น่าเข้าสู่โครงการ (Input)

ได้แก่ ทัศนคติ และความเชื่อของผู้ร่วมโครงการ การเตรียมการในแต่ละขั้นตอน และการใช้คู่มือและแบบฝึก จากเกณฑ์ดังกล่าวสรุปได้ดังนี้คือ ในเรื่องการศึกษา ทัศนคติและความเชื่อต่อโครงการของผู้เกี่ยวข้อง และการเตรียมการในแต่ละขั้นตอน ตามที่ได้เสนอมาแล้วนั้น สรุปได้ว่า ทั้งสิ่งนำเข้าที่เป็นตัวบุคคล และการเตรียมการอยู่ในระดับดี ไม่มีปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินโครงการ

ส่วนในเรื่องของคู่มือและแบบฝึก ยังมีความไม่เหมาะสมหลายประการ ดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งสมควรจะมีการปรับปรุง แก้ไข ตามข้อเสนอแนะที่จะกล่าวต่อไป

2. กระบวนการ (Process)

ได้แก่ ระบบการถ่ายทอด พบว่า จากการใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ให้กลุ่มตัวอย่างในกระบวนการถ่ายทอดชั้นต่าง ๆ ได้ทำการรายงานผลการถ่ายทอด เป็นลักษณะผลการรับรู้ของตนเองต่อประเด็นต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยถามตามหลักการถ่ายทอด ข้อสรุปของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละชั้นตอน มิได้ถือว่าเป็นข้อยุติในการตัดสินคุณภาพของกระบวนการถ่ายทอด แต่นำผลการสำรวจการรับรู้เพื่ออธิบายธรรมชาติของการรับรู้ในกระบวนการถ่ายทอด และในข้อสังเกตที่พบว่า ชัดแย้งกันจะนำมาพิจารณาในเชิงเหตุและผล พร้อมทั้งหาข้อสังเกตจากแหล่งที่เกี่ยวข้องมาพิจารณาคืบ ซึ่งจากการใช้เกณฑ์อื่น ๆ มาประกอบ พบว่ามีข้อขัดแย้งในกระบวนการถ่ายทอด จากผลการสำรวจตามคำรายงาน ที่ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการถ่ายทอด ยังมีจุดอ่อนที่สมควรแก้ไขดังนี้

2.1 วิธีการที่แม่สอนลูก ซึ่งเป็นผลขั้นสุดท้ายของกระบวนการถ่ายทอด ยังมีหลักการสอนที่ไม่สอดคล้องกับวิธีการในคู่มือ

2.2 การทำกิจกรรมของเด็ก ในแบบฝึกไม่สามารถสื่อความหมายได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของกิจกรรม ทำให้ผู้ใช้มีความรู้สึกวุ่นวายบางส่วน เพราะขาดความเข้าใจในการใช้อย่างถูกต้อง

2.3 แม่ยังขาดความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างแท้จริง ทำให้การสอนเน้นการพิจารณาทางด้านสติปัญญามากเกินไป

2.4 จากการศึกษาแบบแผนของคำตอบที่ได้มาในแต่ละกลุ่มตัวอย่างประชากร ได้พบว่า การประเมินพฤติกรรมในแต่ละรายการจะมีแนวโน้มการประเมินตนเองอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะในกลุ่ม วิทยากร กับพัฒนากร เท่านั้น ส่วนกลุ่มผู้นำท้องถิ่นและแม่ ไม้ประเมินตนเองในระดับปานกลาง ซึ่งจากการประมวลผลปัญหาดังกล่าว กับแบบแผนที่ให้คำตอบ มีข้อน่าสังเกตว่า ในรายพฤติกรรมที่กลุ่มตัวอย่างประเมินต่ำกว่าระดับดี คือ ในระดับปานกลางน่าจะเป็นประเด็นที่ตอบแก้ไข ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรมต่าง ๆ ต่อไปนี้

- เวลา :

ควรจะมีการปรับปรุงให้มีเวลาในการอบรมมากขึ้น

- การสาธิตวิธีการสอนและแบบฝึก

- การใช้เสียงและลักษณะการพูดที่สื่อความหมาย

- การใช้คู่มือ การแจ้งวัตถุประสงค์ และการสอนให้เข้าใจวิธีการและ

เนื้อหา

3. ผลของโครงการ (output)

ได้แก่ ความเจริญงอกงามในด้านพัฒนาการของเด็ก และพฤติกรรมของแม่ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีความสอดคล้องกับความคาดหวังของโครงการ พบว่า

3.1 การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็ก :

สำหรับพัฒนาการทางสติปัญญา เมื่อใช้มาตรฐานการประเมิน โดยพิจารณาจากเกณฑ์ผ่านขั้นต่อ ร้อยละ 70 ของจุดประสงค์การเรียนรู้ พบว่า เด็กผ่านเกณฑ์ ร้อยละ 84 ในด้านความเข้าใจในนิทานต่าง ๆ และในส่วนที่เป็นพัฒนาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างมือและตา เด็กมีความสามารถในการผ่านเกณฑ์ 29% และในด้านพัฒนาการทางภาษา 44% ซึ่งในสององค์ประกอบหลัง ถ้าถือตามเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำที่กำหนดไว้ข้างต้นแล้ว พัฒนาการทั้งสองส่วนนี้ ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ

แต่ถ้าจะพิจารณาถึงผลการสอบเมื่อเริ่มดำเนินโครงการ ได้มีจำนวนเด็กที่ผ่านเกณฑ์ในสององค์ประกอบนี้เพียง 3% และ 5% ตามลำดับเท่านั้น ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า ผลสัมฤทธิ์ของโครงการในส่วนนี้อยู่ในระดับที่น่าพอใจ แต่ทั้งนี้เพื่อให้มีการบรรลุวัตถุประสงค์มากยิ่งขึ้น ควรได้มีการฝึกฝนให้เด็กได้พัฒนาทักษะในองค์ประกอบทั้งสองประการนี้มากยิ่งขึ้นต่อไป

สำหรับพัฒนาการทางร่างกาย (การเคลื่อนไหว) อารมณ์ และสังคม ซึ่งได้ผลการสำรวจจากการให้แม่รายงานพฤติกรรมลูก พบว่า ระดับพฤติกรรมของลูกทั้ง 3 ด้านอยู่ในระดับดี ทั้งเมื่อเริ่มดำเนินโครงการ และหลังการดำเนินโครงการ แต่อาจกล่าวได้ว่า แม่ได้ใช้เวลาในการสอนลูกที่บ้านยามว่าง ตามความคาดหวังของโครงการ แม้จะไม่พบการเปลี่ยนแปลงของเด็กในพัฒนาการด้านเหล่านี้อย่างชัดเจน

3.2 การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของแม่ :

พบว่า ก่อนและหลังดำเนินโครงการ ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้จากการให้เหตุผลประกอบที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า แม่มีปัญหาเกี่ยวกับการสอนลูกที่นอกเหนือจากปัญหาของการใช้คู่มือและแบบฝึก กล่าวคือ แม่ส่วนใหญ่มีเวลาในการสอนลูกน้อย เนื่องจากในระยะหลังดำเนินโครงการ เป็นช่วงเวลาแม่ต้องใช้เวลาออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้นเพราะเป็นฤดูกาลทำนา

ผลการประเมินจากมิติต่าง ๆ ทั้ง 3 ข้อดังกล่าว สรุปได้ว่า ผลสัมฤทธิ์ของโครงการสอนลูกให้ฉลาด ได้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้เป็นส่วนใหญ่

ข้อเสนอแนะต่อการปรับปรุงโครงการ

มี 2 ประเด็นที่สำคัญ คือ

1. การปรับปรุงคู่มือและแบบฝึก

1.1 ควรปรับปรุงคำชี้แจง เพื่อให้เห็นมโนทัศน์ของเป้าหมายการสอนลูกที่ไม่เน้นแต่ในเรื่องความฉลาด หรือพัฒนาการทางสติปัญญาเท่านั้น

1.2 เนื้อหาสาระในคู่มือ ให้มีสัดส่วนของการส่งเสริมพัฒนาการอย่างสมดุลย์กันทุกด้าน คือ พัฒนาการทางด้านอารมณ์ สังคม และร่างกาย ควบคู่ไปกับพัฒนาการทางสติปัญญา

1.3 คำชี้แจงของการทำกิจกรรมท้ายบท ควรให้สอดคล้องกับเนื้อหาในคู่มือ

1.4 ควรกำหนดวัตถุประสงค์ในแต่ละบทไว้อย่างชัดเจน

1.5 นอกจากนี้ควรปรับปรุงในส่วนอื่น ๆ ตามที่งานวิจัยได้ค้นพบปัญหาในด้านเนื้อหา ภาพประกอบ ภาษาที่ใช้ และกิจกรรม

2. การปรับปรุงระบบการถ่ายทอด

2.1 ในขั้นตอนการถ่ายทอด ควรจะมีเวลาเพียงพอในแต่ละชั้น โดยเฉพาะในชั้นตอนที่ 1 และ 2 ของการถ่ายทอด น่าจะให้ได้เวลาในการอบรมมากกว่า 2 วัน ส่วนชั้นตอนที่ 3 ควรจะมีการติดตามผล และให้การถ่ายทอดเป็นระยะ ๆ ทั้งนี้เนื่องจาก พื้นฐานการศึกษาของผู้นำและแม่ ส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาเท่านั้น

2.2 จากการสังเกตของผู้ประเมินพบว่า ในกระบวนการถ่ายทอดไม่ได้ดำเนินไปตามขั้นตอนที่วางไว้ โดยเฉพาะในชั้นตอนที่ 3 คือ ผู้นำท้องถิ่นถ่ายทอดให้แม่ และน่าจะได้จัดขั้นตอนการถ่ายทอดที่ไม่สลับซับซ้อน ตลอดจนคุณสมบัติของผู้นำที่จะไปถ่ายทอดให้แม่ น่าจะได้คัดเลือกผู้นำที่มีความคิดริเริ่ม และเป็นผู้นำทางความคิดได้อย่างจริงจัง

2.3 ควรจะได้มีการจัดการถ่ายทอดให้เข้าใจวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างถูกต้องว่าโครงการไม่ได้เป็นการพัฒนาทางด้านสติปัญญาเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้จากการสังเกตพบว่า ความคาดหวังของแม่ในสังคมปัจจุบันได้มุ่งการส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาอยู่แล้ว ดังนั้นถ้าไม่ได้มีการชี้แจงวัตถุประสงค์ให้แน่ชัด จะทำให้เกิดความเข้าใจผิดต่อวัตถุประสงค์ของโครงการได้ ซึ่งจะจะเป็นอันตรายต่อการพัฒนาเด็ก และการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้อง

2.4 ข้อเสนอแนะข้อสุดท้ายจากคณะผู้วิจัย มีความเห็นว่าควรจะได้เปลี่ยนชื่อโครงการ เพื่อให้สอดคล้องกับความคาดหวังของโครงการที่จะมุ่งพัฒนาเด็กให้เป็นคนดี มีลักษณะนิสัยที่ดีงาม มีความรู้ ความสามารถที่จะอยู่หรือทำงานร่วมกับผู้อื่น ตลอดจนความพร้อมที่จะเรียนในชั้นประถมศึกษาต่อไป

(ภาควิชาประถมศึกษา 2531:ม.ป.ท.:อัครสำเนา)

จากการศึกษาเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูลูก ปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก รูปแบบการให้ความรู้ ผู้ปกครอง และรูปแบบการวิเคราะห์พฤติกรรมการสอน ทำให้สรุปได้ว่า ในการดำเนินงานต่อไปที่เกี่ยวกับการให้แม่สอนลูกได้คั้น ควรต้องให้แม่เข้าใจ เรื่องการอบรมเลี้ยงดูลูก พฤติกรรมของลูก ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก และความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเด็ก เพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงด้วยดี ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงต้องศึกษาพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกในโครงการสอนลูกให้ฉลาด เพราะพฤติกรรมของแม่และพฤติกรรมของลูกนั้นเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นยิ่งที่นักการศึกษา เกี่ยวกับเด็กก่อนวัยเรียน

ควรเข้าใจ เพื่อได้ข้อมูลเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้แก่พ่อแม่ ผู้ปกครองได้ถูกต้องเหมาะสมยิ่งขึ้น และยังไม่มียานวิจัยใดที่ศึกษาเรื่องราวพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกมาก่อนเลย

จากการศึกษาโครงการการให้ความรู้พ่อแม่ ผู้ปกครอง ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศแล้ว สรุปได้ว่า โดยเป้าหมายของทุกโครงการมุ่งพัฒนาพ่อแม่ ผู้ปกครอง ควบคู่กับการพัฒนาเด็ก และส่วนมากจะมุ่งที่ประชากรในกลุ่มที่ด้อยโอกาสเหมือนกัน แต่จะแตกต่างกันที่วิธีการการให้ความรู้ของแต่ละโครงการ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. จัดการสนทนาระหว่างผู้ปกครองและครูเดือนละครั้ง โดยมุ่งให้ครูเรียนรู้จากผู้ปกครองเกี่ยวกับตัวเด็ก ทำให้ครูเข้าใจถึงวัฒนธรรม ทัศนคติ และความต้องการของผู้ปกครองเกี่ยวกับตัวเด็ก ส่วนผู้ปกครองก็จะเข้าใจบทบาทของโรงเรียน และทราบว่าตนจะช่วยเหลือลูกได้อย่างไรบ้าง

2. ส่งเสริมให้ผู้ปกครองมาเยี่ยมโรงเรียน เพื่อดูความเป็นอยู่ของเด็กที่โรงเรียน
3. ส่งเสริมให้ผู้ปกครองที่มีเวลาว่างมากมาเป็นผู้ช่วยสอนของครูและเล่นเกมกับเด็ก
4. ส่งเสริมให้ผู้ปกครองรวบรวมวัสดุเหลือใช้มาให้โรงเรียนเพื่อทำอุปกรณ์
5. สอนวิธีเล่นเกมให้กับผู้ปกครอง เพื่อกลับไปเล่นกับเด็กที่บ้าน

(เขาวภา เศษะคุปต์ 2525:83-85)

6. แนะนำวิธีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูก โดยมีเอกสารประกอบ พร้อมทั้งสื่อการเรียนในห้องเรียน

7. จัดการอบรมเรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยเทคนิควิถีกลุ่มสัมพันธ์ เป็นต้น ซึ่งวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้เป็นวิธีการที่ใช้ได้ผลดีในแต่ละโครงการที่กล่าวมาแล้ว

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาแก่พ่อแม่ ผู้ปกครอง

สุธรรม จันทร์หอม (Sutham Janhom 1983:5-9) พบว่า องค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมภายในบ้านมีผลต่อการพัฒนาเด็ก คือ

1. ฐานะเศรษฐกิจของครอบครัว ได้แก่ รายได้ของครอบครัว จำนวนสมาชิก ขนาดของบ้าน อาหารและการพักผ่อน
2. ประสบการณ์ด้านสังคมต่าง ๆ เช่น การเล่นและการทัศนศึกษา ซึ่งเป็นการช่วยเพิ่มจำนวนคำศัพท์
3. การอบรมเลี้ยงดูและภาษาพูด โดยเฉพาะอิทธิพลด้านภาษาพูดที่ได้รับจากบิดามารดา

4. ทศนคติต่อการเรียน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการอ่านของบิตามารดา และจำนวนหนังสือที่มีในบ้าน

5. ลักษณะชีวิตครอบครัว ความสัมพันธ์ของบิตามารดา มีผลต่อความมั่นคงทางจิตใจ และการสร้างเสริมบุคลิกภาพของเด็ก

อัญชลี สรียาภรณ์ (2521:13) พบว่า เด็กไทยมีพัฒนาการด้านความคิดช้ากว่าเด็กในวัฒนธรรมตะวันตกหนึ่งปี โดยเฉพาะเด็กไทยในต่างจังหวัดจะมีพัฒนาการด้านความคิดช้ากว่าเด็กในวัฒนธรรมตะวันตกถึงสองปี สาเหตุเพราะครอบครัวไทย โดยเฉพาะในชนบทยังขาดความรู้ด้านโภชนาการที่ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาการทางสมองล่าช้ากว่าเด็กในวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งได้รับการเลี้ยงดูในด้านโภชนาการที่ถูกต้อง

ศิลาชัย เทศนา (2527:78-80) ได้ศึกษาเรื่อง "ความคิดเห็นของผู้ปกครอง เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยก่อนเรียน" พบว่า

1. ผู้ปกครองมีจำนวนน้อยที่เคยได้รับแจกเอกสาร คำแนะนำ จากโรงพยาบาล หรือหน่วยงานของรัฐ
2. ผู้ปกครองนอกเขตเทศบาลส่วนใหญ่ไม่เต็มใจเข้ารับการอบรม ให้เหตุผลว่าไม่มีเวลาว่าง
3. ผู้ปกครองได้รับความรู้จากสื่อมวลชน เช่น หนังสือ วิทยุ และโทรทัศน์น้อย เพราะระดับการศึกษาต่ำ ฐานะทางเศรษฐกิจ และการคมนาคมไม่สะดวก ควรที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทร่วมมือกันอย่างจริงจัง

ไพฑูรย์ ทอหุน (2526:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง "ความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง ต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมโรงเรียนประถมศึกษา" พบว่า ผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า ผู้ปกครองสามารถเข้ามาร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนประถมศึกษาได้ทุกกิจกรรม หากไม่มีอุปสรรคเรื่องเวลา ซึ่งตรงกับเวลาทำงานของผู้ปกครอง

เพ็ญศรี สุโรจน์ (2529:บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง "การสอนมารดาขณะเยี่ยมบ้าน" พบว่า การสอนมารดาโดยการพบปะสนทนาตัวต่อตัว ได้ผลดีกว่าการจัดสอนเป็นกลุ่ม

รสสุคนธ์ มกรมณี (2522:บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่องการสร้างชุดการสอนเพื่อช่วยผู้ปกครองเตรียมความพร้อมทางคณิตศาสตร์แก่เด็กก่อนวัยเข้าโรงเรียน" พบว่าเมื่อได้ทดลองใช้ชุดการสอนคณิตศาสตร์กับผู้ปกครองเพื่อให้สอนเด็กแล้ว ผู้ปกครองและเด็ก มีพัฒนาการทางการเรียนรู้ทางคณิตศาสตร์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อรชร ณ ระนอง (2522:บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่อง "ความสามารถของพยาบาลสาธารณสุขในการให้ความรู้เรื่องอนามัยแม่และเด็กแก่หญิงหลังคลอด โดยการเยี่ยมบ้าน" พบว่า มารดามีความรู้เรื่องอนามัยแม่และเด็กเพิ่มมากขึ้น และมีการเปลี่ยนแปลงความรู้เรื่อง การวางแผนครอบครัว และการให้ภูมิคุ้มกันโรคเพิ่มมากขึ้น

ดังนั้นสรุปได้ว่า การให้ความรู้พ่อแม่ ผู้ปกครอง ในรูปแบบใดก็ตาม หากมีเทคนิคการเสนอความรู้ มีสื่อประกอบการสอน และมุ่งสู่ตัวของพ่อแม่ ผู้ปกครองโดยตรงแล้ว จะได้ผลสำเร็จเสมอ ดังนั้นควรที่จะต้องเร่งส่งเสริมการให้ความรู้สู่พ่อแม่ ผู้ปกครอง ให้มากยิ่งขึ้น เพื่อเด็กของไทยจะได้มีคุณภาพทุกคน